

En lekmiljö som främjar delaktighet

Den vuxnas roll i den fria leken och faktorer som kan orsaka exklusion

Micaela Nordström

Nina Nordström

Lärdomsprov

Det sociala området

2023

Lärdomsprov

Micaela Nordström och Nina Nordström

En lekmiljö som främjar delaktighet. Den vuxnas roll i den fria leken och faktorer som kan orsaka exklusion.

Yrkeshögskolan Arcada: Socionom, 2023.

Identifikationsnummer:

9049, 9050

Uppdragsgivare:

Privat producent av småbarnspedagogik

Sammandrag:

Detta lärdomsprov är ett beställningsarbete av en privat producent av småbarnspedagogik i huvudstadsregionen, inom temat Utveckling av lärmiljöerna. Syftet med lärdomsprovet är att synliggöra den vuxnas roll i leken och även belysa faktorer som kan påverka barns delaktighet i den fria leken. Fokuset i vårt lärdomsprov ligger på exkluderingsfaktorer de vuxna bör observera och på den vuxnas roll i leken. De forskningsfrågor vi använder för att klargöra vårt syfte är *“Genom hurdant agerande kan den vuxna stöda barn till delaktighet i lek?”* och *“Vilka faktorer begränsar barns delaktighet i lek?”*. Vi har valt att begränsa arbetet att gälla barn i 3–5 års ålder och med lek i detta arbete avser vi den fria leken inomhus. I bakgrundsdelen tar vi upp vad styrdokument ger för riktlinjer angående lek och lekmiljö inom småbarnspedagogiken, samt presenterar olika faktorer kring lek som påverkar barns lekförmågor. Den tidigare forskningen består av forskning kring hur barn exkluderar varandra, skillnader i lekbeteende hos barn, den upplevda erfarenheten av inklusion och exklusion samt kommunikation och samspel i leksituationer. Vår teoretiska referensram består av synen på barn och barndom, samt Lev Vygotskijs och Erik H. Eriksons teorier om lek och utveckling. Som metod för detta lärdomsprov valde vi kvalitativ enkätundersökning. Undersökningen genomfördes elektroniskt och enkätens öppna svar analyserades med hjälp av en innehållsanalys. Resultaten för vår undersökning visar att de vanligaste exkluderingsfaktorerna är brister i språkliga färdigheter, brister i social kompetens samt brister i empatiförmåga. Den vuxnas roll i leken är betydelsefull för delaktighet, lekens utveckling och kontinuitet samt som stöd i konfliktsituationer.

Nyckelord: delaktighet, inklusion, fri lek, vuxnas roll i leken, lekfärdigheter, exklusionsfaktorer, småbarnspedagogik

Degree Thesis

Micaela Nordström and Nina Nordström

A play environment that promotes participation. The adult's role in free play and the factors that can lead to exclusion.

Arcada University of Applied Sciences: Bachelor of social services, 2023.

Identification number:

9049, 9050

Commissioned by:

Private producer of early childhood education and care

Abstract:

This thesis is commissioned by a private producer that offers early childhood education and care in the Helsinki Metropolitan Area with the theme Development of learning environments. The purpose of the thesis is to make visible the adult's role in play and highlight factors that can affect children's participation in free play. The focus of our thesis is on exclusionary factors that adults should observe and on the adult's role in play. The research questions we use to clarify our purpose are "*Through what kind of actions can the adult support children to participate in play?*" and "*What factors limit children's participation in play?*". Our focus for this project is on children between the ages of 3-5 years old, and when we refer to play in this context, we specifically mean unstructured play that takes place indoors. In the background chapter, we discuss what steering documents provide for guidelines regarding play and play environment in early childhood education and care, and present various factors around play that affect children's play abilities. The previous research consists of research on how children exclude each other, differences in play behavior in children, the perceived experience of inclusion and exclusion and communication and interaction in play situations. Our theoretical frame of reference consists of views on children and childhood, as well as Lev Vygotsky's and Erik H. Erikson's theories of play and development. As a method for this thesis, we chose qualitative survey. The survey was conducted electronically, and the survey's open answers were analyzed using a content analysis. The results of our survey show that the most common exclusion factors are deficiencies in language skills, social competences and emphatical abilities. The role of adults in play is important for participation, the development and continuity of play, as well as support in conflicting situations.

Keywords: participation, inclusion, free play, adult's role in play, play skill, exclusion factors, early childhood education

Opinnäyte

Micaela Nordström ja Nina Nordström

Leikkiympäristö, joka edistää osallisuutta. Aikuisen merkitys vapaan leikin aikana, ja syrjäytymiseen vaikuttavia tekijöitä.

Yrkeshögskolan Arcada: Sosionomi, 2023

Tunnistenumero:

9049, 9050

Toimeksiantaja:

Yksityinen varhaiskasvatuksen palveluntarjoaja

Tiivistelmä:

Tämän opinnäytetyön, on tilannut yksityinen varhaiskasvatuksen palveluntarjoaja pääkaupunkiseudulla, teemalla Oppimisympäristön kehittäminen. Opinnäytetyön tarkoituksena on tehdä näkyväksi aikuisen rooli leikissä, sekä tuoda esiin tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa lasten osallisuuteen vapaaseen leikkiin. Opinnäytetyömme painopiste on sekä syrjäytymistekijöissä, joita aikuisten tulisi huomioida, että aikuisen roolissa. Tutkimuskysymykset, joita käytämme tarkoituksemme kirkastamiseen, ovat *"Millaisilla teoilla aikuinen voi tukea lasten osallisuutta leikkiin?"* ja *"Mitkä tekijät rajoittavat lasten osallisuutta leikkiin?"*. Olemme päättäneet rajoittaa työn 3–5-vuotiaisiin lapsiin. Tässä työssä viittaamme leikillä vapaaseen leikkiin sisätiloissa. Taustaosiossa keskustelemme ohjausdokumenteissa annetuista ohjeista varhaiskasvatuksen leikki- ja leikkiympäristöstä, sekä esittelemme erilaisia lasten leikkikykyyden vaikuttavia tekijöitä. Käyttämämme aiemmin tehdyt tutkimukset käsittelevät toisen lapsen poissulkemista, lasten leikkikäyttäytymisen eroja, osallisuuden ja syrjäytymisen koettua kokemusta, sekä viestintää ja vuorovaikutusta leikkitilanteissa. Teoreettinen viitekehys koostuu näkemyksistä lapsista ja lapsuudesta, sekä Lev Vygotskin ja Erik H. Eriksonin leikin ja kehityksen teorioista. Tämän opinnäytetyön menetelmäksi valitsimme laadullisen kyselyn. Kysely toteutettiin sähköisesti, ja kyselyn avoimet vastaukset analysoitiin sisältoanalyysin avulla. Kyselymme tulokset osoittavat, että yleisimpiä syrjäytymistekijöitä ovat puutteet kielitaidossa, sosiaalisissa taidoissa, sekä empatiakyvyssä. Aikuisten rooli leikissä on tärkeä lapsen osallisuudelle, leikin kehittymiselle ja jatkuvuudelle, sekä tuelle konfliktitilanteissa.

Avainsanat: osallisuus, inklusio, vapaa leikki, aikuisen rooli, leikkikyky, syrjäytymistekijä, varhaiskasvatus

Innehåll

1	Inledning.....	4
2	Bakgrund.....	5
2.1	Småbarnspedagogik	6
2.2	Lärmiljöer inom småbarnspedagogik	6
2.3	Lek som begrepp	6
2.4	Fri lek.....	6
2.5	Lekens betydelse	7
2.6	Faktorer runt lek.....	8
2.6.1	Faktorer som inverkar på barnets lekförmågor	8
2.6.2	Lek och exklusion	10
2.6.3	Den vuxnas roll i leken	11
2.6.4	Lek- och lärmiljö.....	13
3	Syfte och frågeställningar	14
4	Tidigare forskning	15
5	Teoretisk referensram.....	19
5.1	Synen på barn och barndom	19
5.2	Lev Vygotskij – Proximal utvecklingszon	19
5.3	Vygotskijs syn på lek.....	20
5.4	Erik H Erikson – Personlighetsteori om lek.....	21
5.5	Eriksons syn på lek.....	22
6	Metod	23
6.1	Enkätundersökning.....	24
6.2	Dataanalys	25
6.3	Etiska aspekter	25
7	Resultat och analys.....	27
7.1	Bakgrundsinformation.....	28
7.2	Den vuxnas deltagande i den fria leken	29
7.3	Barns deltagande i den fria leken.....	30
8	Diskussion	31
8.1	Resultatdiskussion	31
8.2	Metoddiskussion	35
8.3	Förslag på fortsatt forskning	37
	Källor	38
	Bilagor	41
	Bilaga 1 Anhållan om forskningslov	41

Bilaga 2 Följebrev	42
Bilaga 3 Enkät.....	43

1 Inledning

Dagens barnsyn grundar sig långt på FN:s konvention om barns rättigheter, där barn betraktas som aktiva deltagare med rätt till delaktighet i pedagogiska verksamheter. Det läggs stor vikt vid hur barn utvecklar social kompetens och social tillhörighet. Barns sociala kompetens utvecklas genom att det skapas vänskapsrelationer och en känsla av tillhörighet till gruppen, och den har i sin tur en stor betydelse för engagemanget och lusten att lära sig. Genom lek skapas gemenskap och i leken ger barn uttryck för sin förståelse för världen, dessutom får barn insikter om sig själva och om andra i leken. Leken stöder även barns uppfattning om vad det innebär att få vara med och bestämma och vara delaktig då barn leker tillsammans. Det som barn lär sig om sig själva och om andra i leken, får en stor betydelse för det sociala lärandet och för självutveckling och påverkar även förmågan att möta utmaningar och upplevelser. (Lillemyr 2013 s. 13 – 21)

Lekens betydelse för barn beskrivs även i Grunderna för planen för småbarnspedagogik 2022 och småbarnspedagogiken har som uppgift att erbjuda alla barn möjligheter till olika lekar. De vuxna ska handleda leken och se att alla barn har möjlighet att vara delaktiga i gemensamma lekar utifrån egen förmåga och förutsättning. Den fysiska och psykiska närvaron av den vuxna stöder bland annat kommunikation och förebygger konflikter. Lekens möjlighet att utvecklas och ta sig nya former ökar med erfarenhet. Leken ska få tid och utrymme. Det som också är viktigt att beakta är det faktum att lärmiljöerna ska anpassas efter leken, eftersom leken inte nödvändigtvis hålls inom det anvisade området. Genom att även diskutera lekens betydelse med vårdnadshavare kan man främja att leken fortsätter i hemmen. (Utbildningsstyrelsen 2022 s. 41 – 43)

Detta lärdomsprov är ett beställningsarbete av en privat producent som erbjuder småbarnspedagogisk verksamhet i huvudstadsregionen, under temat Utveckling av lärmiljöerna. Vi har valt att avgränsa lärdomsprovet till att beröra barn i tre till fem års åldern, eftersom deras lekfärdigheter är både möjliga och intressanta att forska kring. Med lek i detta lärdomsprov avser vi den fria leken. Med lärdomsprovet vill vi belysa den fria lekens betydelse för barn och diskutera kring vilken roll den vuxna kan ha i att stöda barn till delaktighet i lek. Vi vill även ta upp faktorer som begränsar barns delaktighet i lek. Arbetslivsrelevansen med detta arbete är att som professionell få en inblick i hur man kan

stöda barn till att vara delaktiga i lek, och vilka aspekter man bör uppmärksamma i barns leksituation. Som vuxen inom småbarnspedagogiken är det inte alltid lätt att genom observation vara säker på att alla barn är delaktiga, barn kan utesluta varandra ur gemenskapen med små subtila gester som är svåra att uppmärksamma i en stor grupp.

Då vi bekantat oss med forskning som berör det valda temat kan vi konstatera att lek är något som det har forskats mycket om. En tydlig betoning i lekforskning berör barns lärande via lek. Vi hittade ett flertal artiklar som tar upp hur det sociala samspelet i samband med lek inverkar på barnets utveckling och välmående och hur olika kompetenser utvecklas i samband med lek. Ett flertal artiklar tog även upp hur de tidigare upplevda upplevelserna speglar sig och bearbetas i lek. En tydlig betoning inom forskning med fokus på den upplevda känslan av delaktighet och inkludering i lek kunde urskiljas att beröra barn med särskilda behov. De forskningar som vi kom i kontakt med beskrev också vilken betydelse lek har för barnets helhetsmässiga välmående med tanke på framtiden samt möjlighet till att vara socialt inkluderad i samhället.

2 Bakgrund

Nationella centret för utbildningsutvärdering (NCU) genomförde ett utvärderingsprojekt, ”Småbarnspedagogikens kvalitet i vardagen – genomförandet av planer för småbarnspedagogik på daghem och inom familjedagvård”, under åren 2017–2019 vars tyngdpunkt var att klargöra hur planerna för småbarnspedagogik fungerar som ett styrverktyg som stöd för dem som ordnar och genomför småbarnspedagogik. Det kartlagdes även hur förverkligandet av planerna skedde i vardagen inom småbarnspedagogik. (Nationella centret för utbildningsutvärdering 2020)

Lekpedagogiken genomfördes enligt sammanfattningen i huvudsak väl och i enlighet med planen för småbarnspedagogik. Det framkom även i utvärderingen att leken uppskattas och att barnen har möjlighet att dagligen leka med andra barn. Av personalen som deltog i undersökningen svarade 79 procent att barnens lek observeras systematiskt. 72 procent av personalen svarade att personalen aktivt deltar i barns lek och 86 procent svarade att personalen aktivt utvidgar alla barns möjligheter att delta i olika lekar på ett mångsidigt sätt. Utifrån resultaten från utvärderingen framkom det

utvecklingsrekommendationer. En av de åtta utvecklingsrekommendationerna var att varje barn ska få stöd för att skapa och upprätthålla kamratrelationer. (Nationella centret för utbildningsutvärdering 2020)

2.1 Småbarnspedagogik

Småbarnspedagogiken utgör en viktig del av barnets uppväxt i åldern 0 – 6 år och lägger därmed grunden för ett livslångt lärande. Insikten över barndomens betydelse och personalens kunskap om barns växande, utveckling och lärande är utgångspunkten för en pedagogisk verksamhet. Det är även av stor betydelse att personalen känner varje enskilt barn samt dess individuella utveckling. (Utbildningsstyrelsen 2022 s. 20–21)

2.2 Lärmiljöer inom småbarnspedagogik

Lärmiljöerna inom småbarnspedagogik utgör en grund till att genomföra pedagogisk verksamhet av varierande slag och de bör formas enligt behov. Barnens intressen, individuella färdigheter och behov ska beaktas vid planeringen samt riktlinjerna för småbarnspedagogisk verksamhet. I relation med barnets ålder ska det finnas en tillräcklig omfattning av mångsidiga, pedagogiska säkra lek- och aktivitetsredskap som är anpassade till barnets individuella behov av stöd och intresseområden. (Utbildningsstyrelsen 2022 s. 35–36)

2.3 Lek som begrepp

Lek är något som är både enkelt och svårt att identifiera. Lek sker av lust och av egen vilja. Leken är uppslukande och fantasifull. Det sägs att lek uppstår när barn har energi över, då de befinner sig i en stressfri miljö och då det inte finns några krav eller mål. Leken erbjuder trots allt möjlighet till lärande. Lek förekommer hos alla barn och i olika kulturer. Barndomen och leken behövs för att vi ska utvecklas som människor och lära oss att passa in i olika miljöer i senare skeden i livet. (Samuelsson 2021 s. 21–24)

2.4 Fri lek

Fri lek kan beskrivas till att vara barnets egen lek, en lek där barnet får bestämma vad och hur hen vill leka och med vem. Den fria leken kännetecknas av engagemang och

koncentration samt känsla av ett visst *flow* där tid och rum glöms bort. Likaväl kännetecknas fri lek av att leken utvecklas utifrån barnets förutsättningar. I den fria leken är den vuxnas deltagande obefintlig eller begränsad. Däremot är den vuxnas essentiella uppgift att se till att leken ges tid och rum samt att finnas tillhands för att vid behov berika leken med exempelvis material. Kännetecknande för den fria leken är med andra ord att barnet är initiativtagare till att styra och ställa upp målen för leken och att den vuxna finns i beredskap för att hjälpa till med att vidareutveckla leken samt att se till att leken får lekas ostört. (Damgaard Warrer & Broström 2018 s. 16–17; Pape 2016 s. 111–114)

2.5 Lekens betydelse

Leken har en stor betydelse för barn. Genom leken kan barn bland annat känna gemenskap och delaktighet, samt lära sig olika färdigheter. Leken ska vara en frivillig handling, den ska vara lustfylld och tillfredsställande. Med hjälp av lek, speciellt rollek och social samvaro kan barnen träna på att uttrycka känslor och bearbeta olika upplevelser. Både svåra och glädjefyllda situationer bearbetas genom lek och ger färdigheter för barn att bemästra situationerna i det verkliga livet. Leken stöder också barns kommunikativa färdigheter, utan att det är det primära målet med leken. Vissa forskare upplever att leken bara är just lek, och att barn bör få leka för att det hör barndomen till. Andra menar att barn hela tiden utvecklas och lär sig genom leken och att man inte kan skilja lek från lärande. I och med att barnet aktivt deltar i leken byggs personlig erfarenhet upp, och barnet är medkonstruktör i sitt eget och de andras lärande och utveckling. (Pape 2016 s.40 – 45)

Genom lek får barn på ett naturligt sätt öva på och stärka sina sociala färdigheter, lära sig att kommunicera, uppmärksamma och acceptera andras åsikter, känslor och tankar. (Lillemyr 2013 s. 31–32) Detta lyfter bland annat sociologen George Herbert Mead (1863–1931) upp som en av de betydelsefulla färdigheterna hos en människa, att aktivt kunna tolka situationer och förstå budskap för att man ska förstå saker på samma sätt. Då detta sker blir den sociala stunden meningsfull. (Hwang & Nilsson 2019 s. 75–77) Gemenskapen i gruppen stärks och barnet utvecklar dessutom sin identitet och kapacitet till att lösa konflikter på ett konstruktivt sätt. (Lillemyr 2013 s. 34–37)

Genom leken bearbetar barnet sina tankar och känslor, både positiva och negativa. Via leken utvecklas barnets personlighet och det är genom leken som vi vuxna kan lära oss att förstå barnens tankar och känslor. Leken beskriver var barnet befinner sig i sin utveckling och vad hen har för intresse. En viktig aspekt som Lillemyr (2013 s. 29) tar upp är att leken ofta har en lockande, lustbetonad prägel för barnet och att det är ett naturligt sätt för barnet att vara. Barn leker för att det är roligt och av fri vilja.

En förutsättning för att barn ska kunna lära sig och få en förståelse för de egna känslorna, tankarna och handlingarna är att det finns motivation till lärandet och en känsla av trygghet vilket har en stärkande effekt på gemenskapen (Utbildningsstyrelsen 2022). Detta stöds av Lehtinen & Jakobsson Lundin (2016 s. 220–222) som påstår att själva gruppen och dess sammansättning har en stor betydelse för lärandet. Davidsson & Juslin (2016 s. 37) poängterar bland annat att gruppen inom småbarnspedagogiken skall ses som en resurs till att utöva sociala färdigheter eftersom man i familjen inte har samma förutsättningar att öva på dessa färdigheter. Denna resurs ökar förutsättningarna för barnet att senare kunna delta i samhället och fungera i sociala gemenskaper, exempelvis på en arbetsplats eller i hobbyn.

2.6 Faktorer runt lek

I det här kapitlet beskriver vi kompetenser och färdigheter med syfte att belysa faktorer som inverkar på barnets lekförmågor, hur exkludering kan utspelas i leksituationer barn emellan samt den vuxnas roll i leken. Vi beskriver också vad som anses med lek- och lärmiljö inom småbarnspedagogik, med fokus på inomhusmiljön, samt dess krav och syfte.

2.6.1 Faktorer som inverkar på barnets lekförmågor

Det sägs att självbilden och den sociala kompetensen går hand i hand. Hur vi upplever oss själva speglar sig i hur vi upplever att vara tillsammans med andra. Självkänslan är kopplad till upplevelser av den man är som människa och stärks av att bli erkänd av andra. Självförtroendet däremot är kopplat till upplevelsen av det vi kan, det vi gör och hur vi ser ut och stärks av beröm. Ett barn som redan har utmaningar i det sociala samspelet har en benägenhet att ytterligare utsättas för negativt bemötande. Detta kan i sin tur leda till

att barnet upplever att hen inte är okej och det här inverkar således negativt på barnets självbild. En försämrad självbild kan byggas upp och stärkas i mötet med omgivningen. För att kunna delta i ett socialt samspel krävs sociala färdigheter. För att kunna utveckla sociala färdigheter förutsätts det i sin tur att man får delta i sociala samspel. (Pape 2013 s. 74, 95–98)

Saknaden av eller en brist på empatiska förmågor framkommer genom att man inte fullt förstår andra människors perspektiv, tankar eller känslor i en rådande situation. Det framkommer också genom att man inte kan tolka eller förstå andra människors känslor eller känslouttryck. I grund och botten är den empatiska förmågan medfödd. Barnet har en vilja att samspela med sin omsorgsgivare och beskrivs till att vara socialt inställt ända från födseln. Då barnets känslouttryck blir besvarade av omsorgspersonen upplever barnet en empatisk kommunikationsprocess. Detta leder i sin tur till att barnet känner sig sett och bekräftat. Ett lekfullt samspel mellan omsorgspersonen och barnet har med andra ord en stor betydelse för utvecklingen av empati. För barnets empatiutveckling anses också vänskap barn emellan ha en essentiell betydelse. Även den erfarenhet man får av lek och en inkluderande gemenskap där stödjande vuxna finns med har en positiv inverkan på barnets empatiutveckling. (Pape 2013 s. 75–76)

Att kunna följa sociala lekregler är en förutsättning för att leken ska kunna få ett djup och fortgå. De sociala lekreglerna innebär att lekdeltagarna kan verka i samförstånd, ömsesidigt och att de behärskar turtagande. Att leken sker i samförstånd innebär att deltagarna är medvetna om att det är en lek och vad de leker. Att en lek är ömsesidig innebär däremot att alla deltagarna befinner sig på samma nivå, oberoende av ålder eller förutsättningar. Turtagandet i sin tur innebär att deltagarna tar initiativ och bestämmer växelvist. Obalans i makt har en tendens att leda till att leken avtar. Lekens regler kan även många gånger vara outtalade och deltagarna behöver således behärska de sociala lekreglerna för att aktivt kunna delta i leken. (Pramling Samuelsson & Sheridan 2006 s. 86–87)

En annan viktig kompetens för att leken ska fungera är den kommunikativa kompetensen. Att kunna uttrycka sig så att man blir förstådd är essentiellt. Lika viktigt är det att förstå vad den andra vill säga. I leken förhandlas det bland annat om roller och händelseförlopp. I leken kommuniceras det med hjälp av ord, ljud, rörelser och gester. (Pramling

Samuelsson & Sheridan 2006 s. 85) Det finns lekar, exempelvis regellek, som inte innefattar lika mycket talat språk som exempelvis rolleken. Reglerna för en specifik regellek kan barnet lära sig genom att titta på eller genom att leka den med hjälp. I en rollek är däremot den språkliga förmågan av stor betydelse för att kunna leka på lika villkor, komma överens om roller, förstå de olika rollerna samt för att kunna uttrycka sin vilja. Edfelt (2016 s. 71–72) poängterar att rollen som bebis tilldelas vanligtvis barn med språkliga utmaningar, eftersom denna roll inte är språkligt krävande då den ofta handlar om att ligga i en säng eller att krypa på golv. Utmaningar i den kommunikativa kompetensen kan leda till att barnet drar sig undan och att hen upprepade gånger upplever misslyckande. Ett barn som förstår talat språk, men som själv har utmaningar med att uttrycka sig, upplever lätt frustrerade situationer. Att inte bli förstådd, leder lätt till missförstånd och konflikter. Konflikter i samband med lek utspelar sig lätt i att de andra tycker att hen förstör leken. Ett barn som däremot har ett tillräckligt utvecklat språk och kan uttrycka sig, men som inte förstår leken, fortsätter vanligtvis leken trots att den ändrat karaktär eller innehåll. Detta leder även lätt till konflikter.

De motoriska förmågorna delas upp i grov och finmotoriska färdigheter. Grovmotoriken tar sitt avstamp bland annat genom att man går, springer, hoppar och klättrar. Medan finmotoriken är kopplad till rörelser som utförs med handen och till öga-handkoordinationen då man exempelvis ritar, målar eller klipper. Brister eller svagheter i de motoriska färdigheterna kan inverka negativt på barnets lekförmåga med jämnåriga genom att barnet exempelvis inte hinner i kapp de andra i en springlek, att hen har utmaningar med balansen och koordinationen eller att hen inte har de färdigheter som krävs för ett gemensamt pyssel eller lego-byggprojekt. (Edfelt 2016 s. 65–67)

2.6.2 Lek och exklusion

Lundström et al. (2022 s. 232) har gjort en undersökning i finlandssvenska daghem om detta fenomen, hur barn exkluderar varandra genom att ignorera eller försumma. Undersökningen tar fasta på att barn som till synes leker tillsammans, till exempel sitter tätt tillsammans med leksaker, inte alltid gör det. Barn kan genom små och subtila gester effektivt stänga ut varandra ur leken, och detta kan pågå helt framför de vuxnas ögon utan att det uppfattas. Intressant i denna studie är också det faktum att flickor oftare exkluderar andra ur leken än pojkar.

I undersökningen (Lundström et al. 2022) observeras ”tyst” exkludering och det poängteras att observatörerna under observationstillfällena sällan hörde tydliga verbala former av exklusion. För den vuxna i barngruppen är det därmed mycket svårare att upptäcka denna tysta form av exklusion, och där har socionomen inom småbarnspedagogik en viktig roll i barngruppen. Socionomen är den som kan stöda barnen att känna sig delaktiga, och även den som har bra verktyg att jobba för en gemenskap i gruppen (Talentia 2022).

Pramling & Wallerstedt (2019 s. 10) tar upp samma dilemma i sin forskning, de påpekar också att den fria leken kan ”utgöra en arena för maktrelationer och ojämlikhet”. Lek ska vara en naturlig del av barnens vardag, leken ska också skapa känslor av glädje och frihet. Men tyvärr är situationen den att fri lek inte alltid betyder glädje eller frihet för alla barn. Leken kan i stället bli ett tillfälle där barn marginaliseras eller till och med exkluderas helt ur gemenskapen. Vissa barn kan också bli tilldelade ogynnsamma roller i leken, det vill säga de blir instruerade eller ”tvingade” av kompisarna att ha en viss roll i leken för att få vara med. Då har dessa barn inte möjlighet att vara aktiva aktörer, eller medskapare, i leken, utan har en mer passiv och underlydande roll. I dessa situationer blir olika maktrelationer synliga.

Även om barn blir avvisade eller nekade att delta i leken, är det vanligt att de stannar kvar och provar på nytt. Också att barn stannar kvar i leken även om de känner sig dåligt behandlade, är vanligt. Det bevisar nog att det är viktigt för barn att få leka och att vara delaktiga i en gemenskap, i och med att barn hellre ”står ut” med att behandlas dåligt i leken än att vara ensamma och utanför gemenskapen. Därför är det ytterst viktigt att småbarnspedagogen stöttar barnens lek, ger utrymme för leken och följer med att alla barn är delaktiga i gemenskapen och faktiskt upplever leken som en positiv, frivillig och glädjefylld aktivitet. Om barnet inte känner sig delaktig i lekgemenskapen är det den vuxnas ansvar att stötta och hjälpa barnet, ofta räcker det att den vuxna är närvarande och tillgänglig. (Pape 2016 s. 50 – 51)

2.6.3 Den vuxnas roll i leken

Personalen inom småbarnspedagogik har en central roll när det gäller att stödja barnen i att träna och utveckla sociala och emotionella färdigheter. Personalen ska förutom att

känna igen mobbning även ingripa vid och förebygga mobbning. Vid förebyggande av mobbning är det essentiellt att stödja kamratrelationer och välbefinnande i hela gemenskapen. Tillsammans med personalen ska barnen lära sig att både upptäcka samt lösa konflikter på ett konstruktivt sätt. (Utbildningsstyrelsen s. 34)

Som vuxen kan man stöda barnens lek på flera sätt, ibland behöver den vuxna vara med i leken för att leken ska flyta på och gå vidare, ibland räcker det med att barnen känner den vuxnas närvaro i närheten av leken (Pape 2016 s. 40 – 45). Även Lillemyr (2013 s. 31–32) tar upp att leken är ett sätt för barnet att öva på och stärka sina sociala färdigheter, lära sig att kommunicera, uppmärksamma och acceptera andras åsikter, känslor och tankar. För att lyckas med detta behöver barnet närvarande vuxna som handleder leken och således bildar en positiv atmosfär där gemenskapskänslan ökar. Den vuxnas närvaro och deltagande i leken ökar på förutsättningar för att leken ska vidareutvecklas samt vara fortgående. Den vuxnas närvaro bidrar också till att kunna lösa konflikter vid behov och inkludera andra i leken. (Pramling Samuelsson & Sheridan 2006 s. 87–88)

Den vuxna kan genom olika handlingar stöda och stimulera barnens lek och lyhördhet samt responsivitet behöver genomsyra dessa handlingar. Enligt Skolforskningsinstitutets rapport (2019 s. 10 – 11) så kan den vuxnas handlingar indelas i tre olika kategorier, regissera, delta och observation eller reflektion. Observation och reflektion är metoder som gör det möjligt för den vuxna att agera med lyhördhet och responsivitet för att uppmärksamma barnens behov och intressen. Genom detta har de vuxna lättare att utgå från barnens behov då de iscensätter inspirerande och inkluderande lekmiljöer. Med regissering menas att den vuxna planerar och iordningsställer, det vill säga skapar förutsättningar för barnens lek. Förutsättningarna skapas genom att den vuxna erbjuder såväl miljöer, tid samt utrymme som inspirerar till lek. Dessa två handlingar behövs för att lekmiljön ska vara så lockande och inkluderande som möjligt för barnen. Den sista handlingen, den deltagande rollen, innebär bland annat närvaro, medling och stöd i leken. Genom sin närvaro kan den vuxna både visa exempel och idéer för utveckling av leken. Den vuxnas närvaro hjälper också att stimulera leken om den riskerar att stanna av eller spåra ur, likasom den vuxna kan visa strategier och modeller för hur barn kan få tillträde till leken. Detta kan till exempel göras genom att föreslå nya roller i leken för att erbjuda tillträde

för ett nytt barn i leken. Ibland behövs den vuxna även som medlare, som stöd för att lösa konflikter eller problem angående leksaker, roller eller material.

Nymans (2018) tankar och ideologi ”Hannelandia” stöder också tanken att den vuxna har en viktig roll i leken. Nyman tar fasta på att leken är ett sätt att lära sig, och genom Hannelandia projektet vill hon stärka och utveckla leken inom småbarnspedagogiken. Den vuxnas roll betonas starkt, den vuxna är den som verbalt bär leken vidare från ett sammanhang till ett annat, från fri lek till ledd målinriktad verksamhet och vidare till hela verksamheten. Målet är att bara den vuxna förstår lekens innersta och djupaste inverkan på barn, samt hur starkt den vuxna är kopplad till leken, så kan hela verksamheten genomsyras av lek. Den gemensamma leken blir då resursförstärkande och är en upplevelse av *empowerment* för både barnet och den vuxna. För att uppnå detta behövs förståelse för lekens betydelse i vardagen inom småbarnspedagogiken.

2.6.4 Lek- och lärmiljö

Lek och lärmiljön är det som finns runt omkring oss både inne och ute. Med lärmiljö inom småbarnspedagogik avses lokaler, platser, material, metoder, tillbehör och gemenskaper som stöder såväl barns utveckling som lärande samt kommunikation. Definition på lärmiljö inkluderar bland annat den fysiska, psykiska och sociala dimensionen. (Utbildningsstyrelsen 2022 s. 35) I det här lärdomsprovet har vi fokus på inomhusmiljön och på faktorer som framkommer i sociala interaktioner i samband med lek.

I Lag om småbarnspedagogik (540/2018) 10§ står det att den småbarnspedagogiska miljön ska vara utvecklande, främja lärande samt vara hälsosam och trygg. Som utgångspunkt ska barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter beaktas. Barnen ska skyddas från våld, mobbning och andra former av trakasserier. De lokaler samt redskap som används för verksamheten ska vara sunda, säkra och ändamålsenliga och tillgängligheten ska beaktas.

I Grunderna för planen för småbarnspedagogik 2022 (Utbildningsstyrelsen 2022 s. 35) beskrivs det att lärmiljöerna inom småbarnspedagogiken ska planeras och utformas tillsammans med barnen. Lärmiljöerna ska stödja barnens naturliga nyfikenhet och vilja att lära sig. De ska även locka till fysisk aktivitet, till lek, till att undersöka samt uppleva och

uttrycka konst. De ska vara tillgängliga för alla, trygga och hälsosamma. En trygg lärmiljö skapas av gemensamt överenskomna regler och tillvägagångssätt som kännetecknas av respekt och gemensamt ansvar. Där uppmuntras barnen till att ställa frågor samt garanteras att få dem besvarade. Där är det också tillåtet att visa olika känslor. I den trygga miljön hjälper den vuxna barnen till att både uttrycka känslor samt att reglera dem.

Det framkommer i Grunderna för planen för småbarnspedagogik 2022 att varje barns utveckling och lärande ska följas och dokumenteras. Därtill bör man också ha fokus på att den pedagogiska miljön erbjuder förutsättningar för lärande. Här spelar det en roll vilket synsätt man använder sig av. Använder man sig av synsättet becoming, ses barn-
domen som ett medel, då planeras den pedagogiska miljön främst av den vuxna med läroplanens mål och forskning om barns lärande och utveckling som utgångspunkt. Använder man sig däremot av synsättet being, är fokuset här och nu, då ges barnen ett större inflytande i planeringen av den pedagogiska miljön men samtidigt behövs den vuxna för att se till att den pedagogiska miljön anpassas till de individuella behoven. (Linder 2021 s. 41–45, Utbildningsstyrelsen 2022 s. 35)

Linder (2021 s. 9–10) tar upp viktiga aspekter som berör den pedagogiska miljön redan i inledningen av sin bok. För att ett rum ska vara inbjudande och väcka till nyfikenhet, utforskande och lek har det skapats i dialog. Ett rum blir till av de människor som använder det och av de icke-mänskliga aktörerna, det vill säga material och möbler. Ett större rum kan ha flera rum i sig och de olika rummen kan ha olika syften och mål.

3 Syfte och frågeställningar

Syftet med vårt lärdomsprov är att synliggöra den vuxnas roll i leken samt faktorer som påverkar barns delaktighet i lek. Vi strävar också till att skapa en mer inkluderande lek-
miljö på daghem genom att lyfta fram faktorer som de vuxna behöver uppmärksamma i leksituationer så att alla barn har möjlighet att vara delaktiga. De forskningsfrågor vi använder för att klargöra vårt syfte är *“Genom hurdant agerande kan den vuxna stöda barn till delaktighet i lek?”* och *“Vilka faktorer begränsar barns delaktighet i lek?”*.

Beskrivning av delaktighet i samband med gemenskaper syftar på hur vi uppfattas av andra och vilken påverkan det har på den egna utvecklingen, men även hur gemenskapens

redan existerande normer och värderingar är möjliga att påverka. Vanligen förknippas delaktighet och tillhörighet till gemenskaper med relationer som man både kan se och påverka i en så kallad ”ansikte-mot-ansikte relation”. (Cederlund & Berglund 2017 s.14) Med delaktighet i detta arbete menas barnets möjlighet att delta, att få vara med, samt att bli inkluderad i lekgemenskapen.

I Lag om småbarnspedagogik (540/2018) står det skrivet gällande delaktighet och inflytande att barnets åsikter och önskemål ska redas ut och beaktas vid planering, genomförande och utvärdering av småbarnspedagogiken i enlighet med barnets ålder och utveckling. Delaktighet innebär alltid en nivå av egen upplevelse och det är ingenting som en vuxen inom småbarnspedagogiken automatiskt kan garantera. Det den vuxna däremot kan göra, är att skapa omständigheter som möjliggör delaktighet för barn. Det innebär att skapa en jämlik förhållning till barnet, där den vuxna uppmärksammar vad barnet tänker eller känner i stunden (FSKC 2019 s.16; Lag om småbarnspedagogik 540/2018)

4 Tidigare forskning

Litteratursökningen för denna studie har utförts på databasen Academic Search Complete (EBSCO). Sökorden som använts är: inclusion AND play environments AND day-care or day care or childcare or preschool, och preschool children or preschoolers or early childhood AND indoor free play AND inclusive environment. Dessa användes på olika språk samt i olika kombinationer. Sökningen gav sex artiklar och avgränsningar för val och användning av artiklar har gjorts med tanke på vad som är mest relevant för denna studie. Vi valde att begränsa sökningen till att beröra artiklar som finns tillgängliga peer reviewed och som publicerats under åren 2012–2022.

Leken har en stor roll i barndomen, och att lära sig genom lek är erkänt en viktig del. Forskarna Passmore & Hughes (2020) har undersökt skillnader i lekbeteende hos barn med olika individuella svårigheter, och hos dem utan svårigheter. I denna undersökning beaktades språkliga svårigheter och även svårigheter som kräver stödbehov eller individuell läroplan. Tidiga barndomsmiljöer, såsom småbarnspedagogik, är föregångare då det gäller att inkludera barn med funktionsnedsättning. Med inkluderande miljö menas här ett utrymme utan fysiska eller strukturella hinder och att samma plan för verksamheten utnyttjas även för barn med en identifierad funktionsnedsättning. Resultatet av studien

visar att det inte finns signifikanta skillnader i lekbeteendet hos barn med funktionsnedsättning och utan. Skillnader i lekbeteendet som uppvisades består främst av individuella skillnader beroende på deras sociala och kognitiva färdigheter. Till exempel visades liknande lekbeteende i fråga om roll- eller låtsaslekar, men skillnaden var att barn med funktionsnedsättning visade mindre engagemang i leken. Passmore & Hughes (2020) menar att det finns behov av att lyfta fram den vuxnas roll som lekledare. De förespråkar ett lyhört och observerande förhållningssätt av de vuxna för att främja en meningsfull självständig lek hos små barn. Med detta menas att de vuxna genom observationsverktyg kan uppmuntra barn att utforska och bredda sina lekupplevelser.

Inkludering anses enligt forskning ha en betydelsefull inverkan för individen. I stort sett har forskning angående inkludering i tidiga år haft fokus på vilka fördelar denna företeelse har på barn med särskilda behov. Noggle & Stites (2017) har i sin tur forskat i den upplevda erfarenheten och inverkan som inkludering har på barn utan särskilda behov. Denna studie genomfördes genom att inkludera barn utan särskilda behov i grupper för barn med särskilda behov. Resultaten i studien visar att de barn som inkluderades visade förbättrade uppfattningar om kamrater med särskilda behov. Inkluderingen gav ett resultat som kan räknas som både sociala och emotionella vinster. De inkluderade barnen framstod med en större förståelse för personer med funktionshinder och med en större kunskap om vissa funktionshinder. Den ökade förståelsen och kunskapen leder i sin tur till mindre rädsla i framtiden vid möten av personer med särskilda behov. Resultaten beskriver mer specifikt att inkluderande förskoleprogram har tendens på att bland annat förbättra självreglering, öka på tålamod, öka vilja att dela med sig, förbättra lekfärdighet och öka på självförtroende. De här resultaten tyder på att inkludering kan ses som nytta för alla barn.

Barns nivåer av emotionell och social kompetens är av stor betydelse för deras övergripande välbefinnande och har en påverkan på lärande och utveckling senare i livet. Barns emotionella och sociala kompetenser blir synliga i bland annat leksituationer. I leksituationer förändras relationer och det förekommer en mängd olika känslouttryck. Lundström et al. (2022) har genomfört en studie för att få en bättre förståelse för barns kommunikation och samspel i fri lek. Studien tog fasta på bland annat vilka kommunikativa resurser barn använder för att förhandla i leksituationer. I studien framstod det att barn begränsar

varandra under lek och vid försök att delta i lek, vilket kan ta sitt uttryck bland annat genom styrning med hjälp av fantasi och fiktion, genom att ignorera någon eller genom att favorisera någon annan. Det framstår i studien att särskilt då det förhandlas om att delta i en lek där två barn redan leker, sker exkludering via sociala och emotionella kommunikativa uttryck.

Interaktionen som sker i en leksituation bland jämlika har en viktig roll i barns liv, och att uppleva acceptans och tillhörighet i en gruppgemenskap är en förutsättning för barns hälsa och välbefinnande. Att bli utesluten av en jämläk i en leksituation verkar vara en oundviklig del av denna interaktion. Neergard (2020) har forskat kring hur det upplevs av barn att bli uteslutna av sina jämläkar inom småbarnspedagogisk miljö. Det framgår i studien att barn upplever situationen att bli förkastad som stressfull och emotionellt smärtsam och det påverkar barns självuppfattning och deras känslomässiga tillstånd. Barns interaktion och samverkan i grupp med jämlika är inte bara viktigt med tanke på deras psykologiska och emotionella utveckling. De är också handlingar som de försöker uppnå i det dagliga livet inom småbarnspedagogiken. Att leta efter vänner och vara delaktig i en grupp av kamrater är speciellt viktigt för barn mellan fyra och sex år inom småbarnspedagogik, ändå är det 16,5% av dem som deltar i småbarnspedagogik som inte har någon att leka med och som kämpar med negativa sociala upplevelser, som till exempel att bli utesluten ur gemenskapen. Slutsatsen är att bli utesluten ur gemenskapen är en stressfaktor som kan ha en bestående effekt på barns subjektiva känsla av välbefinnande och deras sociala utveckling. Att vara målet för social avvisning har även negativa effekter på barns förmåga att reglera sitt beteende. Studien visar också att barn upplever både fysiska och somatiska smärtor då de blir avvisade/uteslutna ur gemenskapen, till exempel magont och "ont i hjärtat". Dessa smärtor infann sig direkt då avvisningen skedde och var det första barnet nämnde. Efter en stund nämndes också känslor och andra tankar angående situationen. Eftersom att känna gemenskap är en fundamental aspekt av mänskliga behov, så leder social avvisning till olika försvarsmekanismer. Hos små barn uttrycker det sig bland annat som känslomässig ångest och avvikelser i självkontroll. När barns sociala interagerande påverkas av deras känslomässiga ångest, så uppstår brister i självkontroll i situationer då social avvisning sker.

Möjlighet till delaktighet uppstår i mötet mellan barnet och pedagogen. Då flera barn närvarar i interaktionssituationer blir mötet mellan pedagogen och barnen balanserande och utrymme för barnets deltagande minskar. Att i interaktionssituationer möta ett barn individuellt ger större potential för ett gynnsamt utrymme för barns deltagande jämfört med flera barns närvaro. Detta framstår i Ylikörkkös (2022) forskning som tar fasta på vilka former av utrymmen för barns deltagande det uppstår i möten mellan ett barn och en pedagog samt hur komplexa dessa situationer är. Utrymme för barns möjlighet av deltagande ignoreras både medvetet och omedvetet av pedagoger i dagliga situationer framstår det i forskningen. Likaväl ignorerar barn initiativ som pedagoger tar. Studien visar att utrymme för barns deltagande har olika former, omformas och förändras ständigt i möten mellan barn och pedagoger inom småbarnspedagogiken. Det här ger upphov till att det är essentiellt att pedagoger reflekterar över utformningen av barnets deltagande som ett utrymme i den dagliga verksamheten.

Att förstå hur barn upplever livet i småbarnspedagogisk miljö borde vara nödvändigt för pedagoger, utvecklare och forskare att känna till. Genom att lyssna på barns åsikter kan man främja utvecklingen inom pedagogiska sammanhang till att motsvara barns behov och medverka till deras välbefinnande och utveckling. Lundqvist et al. (2019) har i sin studie tagit fasta på barns åsikter om vilka faktorer de upplever som viktiga för sitt välbefinnande och utveckling, i pedagogiska sammanhang. Studien för fram att barnen upplever att känna gemenskap med jämlika som det viktigaste, samt att ha utrymme och möjlighet till lek och kreativa aktiviteter. Det centrala som studien tar fasta på är att barn upplever social samhörighet som ytterst viktigt. Social samvaro och gemenskap involverar upplevelsen av att få delta, att ha vänner och göra saker tillsammans. Även om känslan av samhörighet verkar vara en nyckelfaktor för barns välbefinnande, känner inte alla den samhörigheten. Som motsats angavs känslan av att vara utanför, att inte ha någon att leka med och att vara ensam. Vissa barn döljer ensamheten eller känslan av att vara utanför i någon aktivitet för att verka upptagen. Detta är en försvarsmekanism som bör uppmärksammas av de vuxna. Genom att observera interaktionen i leken kan den vuxna upptäcka det bristfälliga engagemanget eller exklusionen som inte alltid är så tydlig.

5 Teoretisk referensram

I det här kapitlet beskrivs den teoretiska referensramen vi har valt att använda för detta lärdomsprov. Den teoretiska referensramen består dels av synen på barn och barndom, dels på Lev Vygotskijs och Erik H. Eriksons teorier om utveckling och syn på lek.

5.1 Synen på barn och barndom

Linder (2021 s. 41–43) beskriver pedagogens syn på barn och barndom till att ha en inverkan på hur den pedagogiska miljön konstrueras. Om man använder sig av synsättet becoming då man tänker på barn, ser man på barndomen som ett medel, vars mål är att bli en produktiv vuxen. Detta synsätt bidrar till att den pedagogiska miljön organiseras till att på bästa sätt stödja barnet att nå målet, där både kommande plikter och skyldigheter tas i beaktande. Synsättet being syftar däremot på en barnsyn som kan beskrivas gälla i stunden, här och nu, och för barnets egen skull. Även Åberg & Lenz Taguchi (2007 s. 27–28) beskriver att den uppfattning som pedagogen har om förskolans roll, barn och barns lärande styr hur miljön ordnas på förskolan. Lillemyr (2013 s. 12) beskriver också att utgångspunkten till hur den pedagogiska verksamheten planeras och genomförs bildas av den syn vi har på barn och barndomen. Detta inkluderar både kunskaper om barn samt förhållningssättet till barn.

Då man använder sig av synsättet becoming, där barndomen ses som ett medel, planeras den pedagogiska miljön främst av den vuxna med läroplanens mål och forskning om barns lärande och utveckling som utgångspunkt. Om man däremot använder sig av synsättet being, där fokuset finns här och nu, ges barnen ett större utrymme till att vara delaktiga i planeringen av den pedagogiska miljön. Då den pedagogiska miljön formas, här och nu, styrs den av barnets intresse. I detta sammanhang är lyssnandet ett centralt arbetsätt. (Linder 2021 s. 44–45)

5.2 Lev Vygotskij – Proximal utvecklingszon

Lev Vygotskij har presenterat ett betraktelsesätt som han kallar den proximala utvecklingszonen. Vygotskij menar att barnets lärande börjar långt innan barnet börjar i skolan, vilket innebär att de har en mängd erfarenheter och kompetenser innan den formella undervisningen börjar. Han hävdar ändå att lärandet i småbarnsålder skiljer sig mycket

från lärandet i skolan. Ända sedan barnet föds så står lärande och utveckling i ett ömsesidigt förhållande. Vygotskij skiljer mellan två utvecklingsnivåer, den existerande- och den potentiella utvecklingsnivån. Den existerande utvecklingsnivån innebär den utveckling som redan är gjord, och den potentiella utvecklingsnivån gäller den utveckling som ska ske. Med den potentiella utvecklingsnivån menas utvecklingsuppgifter som barnet kan klara av med stöd eller handledning av en vuxen eller i samarbete med barn som är längre i utvecklingen. Den proximala utvecklingszonen blir då avståndet mellan den existerande utvecklingsnivån och den potentiella utvecklingsnivån, och det är i förhållande till det verksamheten för barn bör planeras. Verksamhet som planeras enligt den utveckling som redan är fullföljd blir lätt tråkig, det blir mer intressant för barnen om verksamheten utgår från den utveckling barnet är på väg att nå. Den proximala utvecklingszonen karaktäriseras av kognitiv utveckling på ett framtidsinriktat sätt. (Lillemyr 2013 s.116)

5.3 Vygotskijs syn på lek

Vygotskij betonar både glädje och regler som viktiga kännetecken i lek, men även det att barnen skapar en situation på låtsas och själva tar kontrollen. Med tanke på Vygotskijs teori om den proximala utvecklingszonen, är huvudpoängen den att i leken skapar barn sin egen proximala utvecklingszon. Detta gör leken viktig för barns utveckling och lärande. Vygotskij anser nämligen att i leken så ligger barnet hela tiden över sin genomsnittliga utvecklingsnivå och därmed skapas en egen proximal utvecklingszon. Vygotskij menar också att leken innehåller en del motsättningar. Till synes ser leken fri och impulsiv ut, men den kräver ändå av barnet att handla mot sina impulser och behov. Det kan till exempel visa sig genom att i leken låter barnet bli att äta godis, fast hen gärna äter godis i verkliga livet. Det är bevis på att i leken så underkastar sig barnet vissa regler som gäller där och att även i fri lek lär sig barnet successivt att inordna sig efter lekens regler. Vygotskij menar också att förhållandet mellan lek, utveckling och lärandet är indirekt, vilket betyder att även om lekens effekter i språkliga-, kognitiva- och sociala färdigheter inte direkt syns i ett kort perspektiv så är leken ändå en verkningsfull utvecklings- och lärandemekanism. Fantasin är även en viktig del av leken, som ett medel att förstå verkligheten. Speciellt upplevelser betonar Vygotskij vara grundläggande, de upplevelsebetonade erfarenheterna fördjupar verkligheten för barn. Upplevelser väcker fantasin och fantasin är en både känslomässig och intellektuell process. Lika viktigt som att det finns

tid och rum för lek, lika viktigt är att barnen får kompletterande erfarenheter och upplevelser som är verklighetsbaserade. (Lillemyr 2013 s. 119 – 121)

Vygotskij menar att utvecklingen är ett resultat av de sociala samspelet som barnet utsätts för och att den således är kulturspecifik. Enligt Vygotskij är språket det väsentliga psykologiska verktyget för barnet att kunna hantera och tolka sin omgivning och lösa problem. (Hwang & Nilsson 2019 s. 67–72) Vygotskij menar också att leken har stor betydelse för barns utveckling, samt att barn agerar självständigt i leken (Lillemyr 2013 s.118).

5.4 Erik H Erikson – Personlighetsteori om lek

Erikson (1902–1994) fokuserar i sin personlighetsteori på egots, självets, strävan efter att hitta och bibehålla sin identitet. I samband med detta menar han att barns lek är viktig. Han anser att leken fyller en viktig funktion i en individs psykosociala utveckling. Erikson anser att identitetsutvecklingen sker genom integrering av självidentiteten och självutvecklingen och detta sker genom samspel mellan barnet och viktiga vuxna i uppväxtmiljön. Det visar sig som bestämda kriser, eller stadier, som individen går igenom. Erikson har definierat åtta olika kriser under människans livslopp. De tre första kriserna sker under småbarnsåldern. Barnet möter olika krav, förväntningar, rolluppfattningar och förhållningssätt från viktiga personer i närmiljön och detta resulterar i att vissa kriser uppstår. Krisen är naturligtvis en svår period för barnet, och står vid en vändpunkt. Beroende på hur krisen löses är avgörande för den fortsatta personlighetsutvecklingen. Alternativen är antingen ett underlag för sund utveckling eller medföra stagnation och negativ utveckling. Hur lösningen väljs är starkt beroende av föräldrarnas fostran och omgivningens krav och förväntningar. Också barnets egna förmågor att bemästra krisen är betydelsefulla, och detta är bakgrunden till att Erikson kallar det för psykosocial utveckling. Utvecklingen karaktäriseras både av barnets psykiska grundval och av den sociala omgivningen kring barnet, och Erikson har intresserat sig speciellt för de sociala och emotionella aspekterna. Han menar även att det är viktigt att se kriserna i ett sammanhang och att de är beroende av varandra. För att individen ska få en sund personlig identitet är det viktigt att individens utveckling går mot trygghet och självständighet i samtliga kriser. En sund personlig identitet skapar grunden för samspel med andra människor och inverkar på

socialisationsprocessen, därför har den psykosociala utvecklingen stor betydelse för individen och för samhället. Trygghet och sociala ramar har stor betydelse även för lärandet. Här menar Erikson att leken fyller en viktig funktion för barnets psykosociala utveckling, men även att sambandet mellan lek och samhällsliv är betydande. (Lillemyr 2013 s. 125 – 130)

5.5 Eriksons syn på lek

Erikson menar att leken fyller sin viktigaste funktion som ett led i barnets psykosociala utveckling, eftersom den bidrar till barnets identitetsutveckling. Genom leken kan barnet också bearbeta ångest och på det sättet är leken viktig för att barnet ska uppleva att det kan och lyckas leva igenom de oundvikliga utvecklingskriserna. Erikson anser att speciellt två behov är aktuella för barn och dem använder han som utgångspunkt för sin teori. Dessa två behov beskriver Erikson som behovet att anta en aktiv roll, kopplat till behovet av att klara av saker, och behovet/önskan om att vara som en vuxen. För att kunna tillfredsställa dessa behov utvecklas leken i tre stadier, Erikson pratar om dessa som tre olika men ömsesidigt beroende lekvärldar. Det första stadiet är autokosmisk lek och karaktäriseras av ständiga upprepningar av sinnesintryck och kinestetiska förnimmelser som har med barnets kropp att göra. Barnet är egocentriskt och kan inte ännu skilja mellan sig själv och omvärlden. Andra stadiet är mikrokosmisk lek och den sammanfaller i tid med barnets strävan mot självständighet och behov av lek med saker. I denna period börjar barnet även tydligt skilja mellan sig själv och omvärlden. Barnet söker efter förebilder för leken från verkliga livet, men nu handlar det om saker. I denna fas får barnet även användning för att lära sig när det kan hålla på sitt och när det behöver ge efter, till exempel i konkurrens om en leksak. Erikson menar att detta stadium har avgörande betydelse för barnets utveckling då det gäller förhållandet mellan hat/kärlek, samarbete/hävande av egen vilja samt mellan auktoritet och frihet. Det tredje stadiet kallar Erikson för makrokosmisk lek, den tredje lekvärlden i utvecklingen, och här sker en sammankoppling av barnets erfarenheter från de två tidigare lekvärldarna. Typiskt för detta stadium är att barnet börjar dela lekens innehåll med andra, även med vuxna, och barnet kan alltmer uppskatta konsekvenserna av sina handlingar. Barnet kan även i denna lekvärld i större utsträckning anpassa sig efter regler och krav från den sociala omgivningen, och barnet har stort behov av beröm och erkännande för sina egna prestationer. Genom det stärks

barnets självuppfattning samt känslan av tillhörighet. Leken är en stor hjälp för barnet, genom att dela upplevelser i leken med andra får barnet erkännande för sina egna prestationer. Lekerfarenheterna i detta stadie är till stor nytta för barnet, menar Erikson eftersom de främjar identitetsutvecklingen. I detta stadie leker barnet ofta rollekar, där barnet kan prova olika roller och låtsas. Genom lek tillsammans med andra barn uppnås både jagutveckling och utveckling av "vi-känsla". Leken får därmed även en viktig betydelse för utvecklingen av relationer till andra, samt för samspelsförmågan. Erikson anser även att då barnet känner sin identitet hotad, eller då det upplever ångest, kan barnet svara med regression, det vill säga "gå tillbaka" en lekvärld. Genom detta kan barnet bearbeta hotet mot sig själv i en trygg värld, det är helt normalt och behöver inte innebära negativ utveckling. Det är naturligt att barn skiftar lite mellan de olika lekvärldarna. Vart och ett av dessa stadier i lekutvecklingen är starkt kopplat till de generella utvecklingskriser som beskrivs i Eriksons personlighetsteori. Leken hjälper att utveckla barnets identitet och en gynnsam lekutveckling stöder och stimulerar självutvecklingen. (Lillemyr 2013 s. 130 – 133)

6 Metod

Som metod för undersökningen i detta lärdomsprov valde vi att göra en enkätundersökning. Enkäten genomfördes som en webbenkät med hjälp av Google Forms. Ett e-post med länken till enkäten skickades till svenskspråkiga daghem i huvudstadsregionen. Personalen kunde sedan använda sig av samma länk och fylla i frågeformuläret, vilket innebär att respondenternas identitet hölls anonyma. Med personal menar vi i detta fall lärare inom småbarnspedagogik, socionomer inom småbarnspedagogik och barnskötare, som för tillfället jobbar med barn i åldern 3 – 5 år. Senare benämns dessa som svarat på enkäten med termen *respondent*. Vi valde enkätundersökning framför till exempel intervju på grund av att enkäten är snabbare för respondenten att svara på och den är lättare att anpassa efter respondentens behov, till exempel när ifyllandet sker. Nackdelar med enkäter är att respondenten ser hela frågeformuläret och kan anpassa sina svar enligt alla frågor, samt det faktum att vi som skribenter inte kan veta vem som besvarar enkäten, eller förtydliga frågorna vid behov. (Patel & Davidson 2019 s. 94 – 95)

6.1 Enkätundersökning

Det krävs bra planering för att en enkätundersökning ska bli bra, och syftet med enkäten ska vara helt tydligt och synas som en röd tråd genom hela enkäten. Forskningsfrågorna avgör vilka frågor som behöver finnas med i enkäten, och det är viktigt att reflektera kring ifall studiens frågeställning går att mäta. Om enkätens frågor är oklart ställda, leder det till att resultaten blir svåra att sammanställa. Man bör också fundera kring vilket urval av deltagare som är relevant, samt hur många respondenter man behöver för att få ett tillförlitligt svar. Svarsfrekvensen kan påverkas av sättet respondenterna får tillgång till enkäten samt sättet de ska fylla i och lämna tillbaka enkäten. Skickar man ut enkäten via posten är det vanligt att skicka med ett svarskuvert som respondenten kan returnera enkäten i. Fördelen är att personernas medverkan är frivilligt och respondenterna kan svara då det passar dem bäst, men nackdelen är att det inte är möjligt att påverka respondenten att svara. Enda sättet vi kan motivera eventuella respondenter att svara, är att formulera vårt följebrev så korrekt och informativt som möjligt. Att skicka ut enkäten som en webbenkät är praktiskt och enkelt för de flesta med datorvana, det är lätt att medverka och det är kostnadseffektivt. Nackdelar med denna metod är att det kan vara svårt att få en uppfattning om eventuellt bortfall, samt att det kräver viss datorvana. (Henricson 2012 s. 140 – 145; Patel & Davidson 2019 s. 97)

Frågorna bör vara formulerade så att skribenternas åsikter eller förutfattade meningar inte påverkar svaren. Det finns både för- och nackdelar med att konstruera egna frågor och inte använda färdigkonstruerade enkäter. Fördelarna är bland annat att det går att precisera frågorna för att kunna fråga exakt det man vill veta och att man kan välja längden på enkäten. Nackdelarna däremot är bland annat att frågorna lätt kan missförstås eller tolkas fel, vilket leder till svårigheter att sammanställa och tolka resultat, eller att forskarnas egna åsikter kommer fram i frågorna. (Henricson 2012 s. 140 – 145)

Ordningen på frågorna är också viktig. Det är vanligt att börja med neutrala bakgrundsfrågor som man behöver få information om, enkäten kan också avslutas neutralt till exempel genom att ge utrymme för kommentarer kring frågorna. De egentliga frågorna man vill ha svar på placeras mellan inledningen och avslutningen. Viktigt är att ta i beaktande det faktum att enkäten inte ger möjlighet till komplettering, så frågorna bör vara ställda så att de täcker varje delområde och täcker alla aspekter av frågeställningen. Frågor man

bör undvika är till exempel ledande frågor, långa frågor och dubbel-frågor. (Patel & Davidson 2019 s. 99 – 101)

6.2 Dataanalys

När respondenterna hade svarat på vår enkät började nästa fas i undersökningsprocessen, dataanalysen. Det innebar att ta den informationen vi fått via enkäten och analysera den. Frågesvaren ska omvandlas, kodalas, till tal som sedan går att analysera med hjälp av ett statistikprogram. Vi valde att använda oss av programmet Google Forms, som i realtid gav svaren som statistik och även i grafer. Det vanligaste sättet att presentera frekvensfördelningen, är förutom procentuella- och proportionella redovisningar, genom grafer. Då kan man använda sig av cirkel- eller stolpdiagram. (Jacobsen 2012 s. 237 – 240) I detta lärdomsprov använde vi oss av bägge typer av diagram då vi själva analyserade materialet, men resultaten kommer att beskrivas i löpande text utan diagram.

De öppna frågorna analyserades genom en innehållsanalys. Enligt Jacobsen (2012) följer innehållsanalysen sex faser. Den första fasen handlar om att tematisera materialet, det vill säga att förenkla och strukturera till mindre enheter för att hitta det viktigaste temat i helheten. I den andra fasen kategoriserar man de olika teman man fått och grupperar liknande teman som framkommer i materialet. Tredje fasen handlar om att fylla de olika kategorierna med citat för att få innehåll till dem. Med hjälp av citaten får man en bild av vad deltagarna har uttryckt gällande de olika kategorierna. I fjärde fasen räknar man hur många gånger ett tema nämns i svaren man fått. Detta görs för att få en bild av de teman som deltagarna har ansett vara viktiga. Femte fasen handlar om att jämföra svar och leta skillnader och likheter i dem. Sista fasen handlar om att söka förklaringar till skillnader som kommer fram. (Jacobsen 2012 s. 146–152)

6.3 Etiska aspekter

Patel & Davidson (2019 s. 83–86) påpekar att även om man genomför en mindre undersökning, så som till exempel ett examensarbete, så behöver man ändå noggrant överväga forskningsetiska aspekter. Man behöver även ta i beaktande att det bör finnas en balans mellan den allmänna nyttan i forskningen och individernas rätt till integritet. Det betyder att respondenternas deltagande inte innebär risk för att bli kränkta, förödmjukade eller på

annat sätt utsatta för skada. Det finns vissa övergripande etikregler med fyra huvudkrav. Dessa krav är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Informationskravet innebär att forskaren ska informera om forskningens syfte till dem som är berörda av forskningen och vad deras medverkan innebär, medan samtyckeskravet innebär att eventuella deltagare i undersökningen har rätt att själva bestämma huruvida de önskar delta eller inte. Det ska alltså framgå att deltagandet är frivilligt, och för att få individer att delta behöver de ibland motiveras. Motiveringen kan bland annat vara att klargöra hur viktig individens medverkan är för att undersökningen ska ge ett rättvisande resultat.

Jacobsen (2007 s. 22) poängterar även att frivilligheten bygger på ett fritt val, det vill säga ett val utan press från andra. Man måste alltså som forskare uppmärksamma detta och vara lyhörd för individens tvekan, även om man samtidigt behöver motivera för individens medverkan som Patel & Davidson (2019 s. 83 – 86) beskriver. Individen ska inte känna att hen måste delta för att leva upp till vissa förpliktelser, och delta mot sin vilja. Deltagarna bör också informeras om var och hur resultaten publiceras, så att de kan ta del av den informationen. Konfidentialitetskravet betyder att allt material man samlar in under undersökningens gång ska ges största möjliga konfidentialitet. Detta innebär bland annat att förvara känslig information, som till exempel personuppgifter, på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av informationen. Till detta krav hör också att uppgifterna inte får lämnas vidare till utomstående. Det ska inte heller vara möjligt att identifiera en enskild individ då resultaten presenteras. Detta bör uppmärksammas speciellt då man gör en undersökning på en liten och avgränsad grupp. I en större grupp är enskilda individer svårare att identifiera. Nyttjandekravet innebär att de uppgifter man samlat in om enskilda personer endast får användas för forskningsändamål. Man behöver också ha ett forskningstillstånd, dels av dem som driver verksamheten man forskar kring, dels ett medgivande av andra intressenter. De andra intressenterna kan till exempel vara föräldrar till barn man vill intervjua eller observera.

Med tanke på detta lärdomsprov så bör vi beakta de etiska aspekterna som Patel & Davidson (2019 s. 83 – 86) samt Jacobsen (2007 s. 22) tar upp. Detta gjorde vi genom att ansöka om forskningslov, genom att informera våra eventuella respondenter vad enkätens syfte är samt genom att påpeka att deras deltagande är frivilligt. För att kunna motivera

respondenterna att svara, skrev vi ett korrekt och informativt följebrev. I följebrevet beskrev vi undersökningens syfte noggrant för att få respondenterna motiverade att svara, samtidigt poängterade vi att det är frivilligt att svara på enkäten. Vi förvarade det insamlade materialet på ett korrekt sätt och uppmärksammade konfidentialiteten. Inga obehöriga har fått ta del av det insamlade materialet och respondenternas identitet går inte att känna igen i vår enkät. Extra noggrannhet krävdes då uppdragsgivaren var en relativt liten enhet, vilket kunde ha lett till att personal eller barn kunde ha blivit igenkända ifall uppdragsgivaren nämns i arbetet. Därför valde vi att inte uppge uppdragsgivarens namn. Vi informerade även respondenterna till vilket ändamål resultaten används och var de publiceras.

Vi anhöll om forskningslov (bilaga 1) av en verksamhetsledare för småbarnspedagogik inom huvudstadsregionen innan vi skickade ut enkäten, sedan skickade vi också ut ett följebrev (bilaga 2) var vi informerade om enkätens syfte. I vår undersökning tog vi hänsyn till de förfaringssätt som följer allmän praxis. Det vill säga att vi var hederliga, noggranna och omsorgsfulla då vi samlade in, behandlade och dokumenterade forskningsmaterialet samt då vi presenterade undersökningsmaterialet. Vi tillämpade även en dataansaffningsmetod som är förenlig med kriterierna för vetenskaplig forskning, och den insamlade datan förvarades och lagrades, i ett låst utrymme, så som kraven förutsatt. (Forskningsetiska delegationen TENK 2021) Genom vår dataansaffningsmetod kom vi inte i kontakt med kontaktuppgifter eller med annat känsligt material som skulle ha krävt konfidentialitet. Våra respondenter förblev anonyma även för oss, tack vare att vår kontaktperson skickade ut enkäten. Vi kom aldrig i kontakt med kontaktuppgifter till våra respondenter. Den information vi samlade in via enkäten hade ingen annan åtkomst till, och all information raderas då processen är slut och den kommer inte att användas för annat syfte än detta lärdomsprov. Resultaten av undersökningen går inte att härleda tillbaka till respondenterna, inte heller till de daghem de jobbar på. Detta ger även anonymitet åt de barn som har deltagit i småbarnspedagogiken på de utvalda daghemmen.

7 Resultat och analys

I det här kapitlet presenterar vi undersökningens resultat samt dess genomförande. Undersökningen var en kvalitativ studie som genomfördes som en webbenkät med hjälp av

Google Forms. Respondenterna kom åt att svara på det anonyma elektroniska frågeformuläret genom en länk, som fanns i följebrevet. Följebrevet skickades ut som e-post till de möjliga respondenterna via vår kontaktperson. Slutligen var det sju av 24 möjliga respondenter som svarade på enkäten.

Enkäten bestod av både öppna och slutna frågor (bilaga 3). De öppna frågorna gav respondenterna möjlighet att svara på frågorna med egna ord och har analyserats genom en innehållsanalys. De slutna frågorna bestod av svarsalternativ och har analyserats med hjälp av cirkeldiagram och stolpdiaagram, men svaren redovisas i löpande text. Vi har undersökt respondenternas subjektiva erfarenheter, färdigheter, engagemang, orsaker om den vuxnas roll i leken samt om barns delaktighet i lek.

Som redan tidigare kommit fram så var syftet med vårt lärdomsprov att synliggöra den vuxnas roll i leken samt faktorer som påverkar barns delaktighet i lek. Vi strävar också till att med hjälp av detta lärdomsprov skapa en mer inkluderande lekmiljö på daghem genom att lyfta fram faktorer som de vuxna behöver uppmärksamma i leksituationer så att alla barn har möjlighet att vara delaktiga.

De forskningsfrågor vi använder för att klargöra vårt syfte är *“Genom hurdant agerande kan den vuxna stöda barn till delaktighet i lek?”* och *“Vilka faktorer begränsar barns delaktighet i lek?”*.

Respondenterna förblev anonyma under hela undersökningen. Vi har endast kännedom om i vilken position respondenten jobbar för tillfället, om hen är fastanställd, hur länge hen har jobbat inom småbarnspedagogiken samt om hen för tillfället jobbar med barn i åldern 3 – 5 år.

7.1 Bakgrundsinformation

Av de sju respondenterna jobbade sex som lärare inom småbarnspedagogik och en som barnskötare inom småbarnspedagogik. Fem av dessa har behörighet för sin tjänst/vikariat. Majoriteten av respondenterna har jobbat i branschen över 10 år och jobbar för tillfället med barn i 3 – 5 års åldern.

7.2 Den vuxnas deltagande i den fria leken

Majoriteten av respondenterna anger att deras roll i leken är *medlare*. Det innebär att då den vuxna deltar i leken sker deltagandet oftast i rollen som medlare, det vill säga den vuxna handleder, deltar, stöder, ”fixar till” leken och hjälper leken att komma i gång. Andra roller som nämns är *observatör*, *medlekare* och *lekledare* samt några har nämnt att de alternerar mellan alla dessa roller enligt behov.

Enligt undersökningens alla respondenter sker den vuxnas deltagande i leken dagligen och de vuxna förhåller sig bekvämt till att delta i lek. Det framstod också att deltagandet i lek sker så gott som lika mycket inomhus som utomhus, dock med en liten majoritet till att deltagandet oftare sker inomhus. Deltagande i leken är över lag inplanerat i den dagliga verksamheten/schemat. Den vuxnas deltagande sker även utifrån barnens önskemål samt utifrån den vuxnas egna initiativ.

Orsaken till den vuxnas deltagande i lek sker oftast utifrån barnets behov. Enligt vår innehållsanalys har vi grupperat orsakerna till deltagandet i olika huvudgrupper: *stöda barnet i lek*, *inklusion*, *kommunikation*, *konflikthantering*, *handledning* och *observation*. Det framstår i undersökningen att de primära orsakerna till att den vuxna deltar i lek grundar sig på att *stöda* barnet i leken, hjälpa barnet att hitta på vad hen vill leka, upprätthålla leken och vid behov starta leken på nytt, utveckla olika lekmöjligheter och ge barnet lekmodeller. De vuxna lär barnen att *inkludera* alla, ger modeller för hur de kan ta med andra barn i leken vilket främjar det sociala samspelet och delaktighet samt förebygger utanförskap. Den vuxnas roll är även *handledare* som lär barn att växelverka, ta turer, vara goda vänner, det vill säga stöda barns socioemotionella färdigheter samt förmåga att *kommunicera* med varandra. Språket och ordförrådet stärks också genom den vuxnas deltagande i leken. I leksituationer behöver den vuxna ibland hjälpa till att lösa eller förebygga *konflikter*, ge modeller för hur konflikter går att lösa genom diskussion och kompromiss. Den vuxna kan även fungera som *observatör* som kan ingripa vid behov och genom observationen få uppfattning om barnets behov och färdigheter.

7.3 Barns deltagande i den fria leken

Majoriteten av respondenterna har upplevt att barn blir exkluderade i leksituationer. De främsta orsakerna som anges till exkluderingen är brist på lekfärdigheter, brister i sociala färdigheter och brister i språkliga färdigheter. Andra orsaker som nämns är brister i motoriska färdigheter och även brist på vänner.

Faktorer som begränsar barns delaktighet i den fria leken kan vi utifrån det resultat vi fått beskriva till, att största delen berör brister eller outvecklade färdigheter i den sociala kompetensen samt i den språkliga/kommunikativa utvecklingen. Det framstod också att brist på empati, samt utvecklade eller brister i motoriska färdigheter har en inverkan på delaktighet.

I den öppna frågan angående hur man som vuxen genom sitt agerande kan stöda barns delaktighet i lek, har vi delat upp svaren i olika grupper. De primära handlingsätten innebär *närvaro*, *arbetssätt*, *metoder* och *socioemotionella färdigheter*. Att vara närvarande innebär att ”ligga steget före”, att läsa situationer och kunna förebygga eventuella konflikter, ta vara på barnens intressen och skapa lek kring dem, visa intresse för barnet och hans tankar och åsikter, uppmuntra till diskussion och vänlighet samt positiv uppmuntran. Barnet kan också behöva stöd i att hitta sin plats i lekgemenskapen. Som *arbetssätt* har respondenterna nämnt daglig smågruppsverksamhet, flexibla lärmiljöer och tillgängligt material och som *metoder* nämns användning av stödbilder, leksaker, ledda lekar och fungera som ”lekmodell”. Barnens *socioemotionella färdigheter* kan stödjas genom att namnge och beskriva känslor, visa nolltolerans för okamratlighet samt stöda barnet att komma med i leken. Alla respondenter upplever att de har de färdigheter/verktyg som behövs för att stöda barns delaktighet i den fria leken.

De former av exkludering som respondenterna har upplevt är att barnen muntligt säger ”du får inte vara med”, att barnen byter lek då ett annat barn kommer med/går bort från leken (ignorera/frysa ut) och exkludering som beror på brister i språkliga färdigheter. Det nämns bland annat att ”Bristande språkfärdigheter gör det svårt att hänga med i rollekar men även att göra sin röst hörd och lösa konflikter på ett konstruktivt sätt”.

8 Diskussion

I det här kapitlet kommer vi att diskutera, jämföra och sammanfatta våra egna resultat i förhållande till den tidigare forskningen, bakgrunden, den teoretiska referensramen och metodvalet. Våra syften var att synliggöra den vuxnas roll i leken genom att lyfta upp faktorer de vuxna bör uppmärksamma för att barn ska ha större möjlighet till delaktighet i lek.

8.1 Resultatdiskussion

Som grund för vårt arbete har vi bland annat använt oss av Grunderna för planen för småbarnspedagogik 2022 (Utbildningsstyrelsen 2022). Där beskrivs att de vuxnas närvaro i barnens lek stöder språkutvecklingen, stöder i konfliktsituationer, handleder i lek samt erbjuder tid och utrymme för barns lek. Våra tillfrågade respondenter angav att de vuxna antar alla dessa roller vid behov och även alternerar mellan dem smidigt under dagens gång. Undersökningen stöds även av NCU:s rapport (2020) om hur lekpedagogiken genomförs på daghem. I likhet med rapporten gav vår undersökning liknande resultat gällande de vuxnas deltagande i lek. Alla respondenter svarade att de deltar i barnens lek varje dag, samt majoriteten angav att de observerar barnens lek dagligen. Genom att observera barnens lek ökar den vuxnas förutsättningar för att lära känna barnet och upptäcka hans intressen. Rapporten gav även utvecklingsrekommendationer, varav en rekommendation var att barnen ska få stöd för att skapa och upprätthålla kamratrelationer. Genom vår undersökning kom det fram att det finns barn som är utanför lekgemenskapen och saknar kamratrelationer, vilket tyder på att denna utvecklingsrekommendation är skälig.

Vår tidigare forskning samt teoretiska referensram poängterar betydelsen av språkliga färdigheter för att bli inkluderad i lekgemenskapen. Lillemyr (2013 s. 31 – 32) beskriver att genom leken lär sig barn att kommunicera, leken visar också barnets intressen. Den vuxnas närvaro stöder barnet i leksituationen, men det stöder även växelverkan mellan barnet och den vuxna. Samtidigt lär sig den vuxna känna barnet bättre och kan därmed lyfta upp intressen som för leken vidare. Den vuxna kan även sätta ord på tankar och känslor som hjälper att lösa konfliktsituationer. Vygotskij (Hwang & Nilsson 2019 s. 67 – 72) anser också att språket är ett väsentligt verktyg för barnet att kunna hantera och tolka sin omgivning samt för att kunna lösa konflikter. I vår undersökning kom det fram

att en av de främsta exkluderingsfaktorerna i lek är brister i språkliga färdigheter. Bland annat så nämns svårigheter i att delta i rollekar då barn har brister i språkliga färdigheter. Det nämns även att barn som har svårt att kommunicera med andra lätt blir utanför i den fria leken, det blir snabbt en "bredvid lek" då de inte samspelar utan gör sitt eget i närheten. Detta understryks även av Pramling Samuelsson & Sheridan (2006 s. 85) som menar att kommunikativ kompetens krävs både för att kunna uttrycka sig själv och för att förstå vad den andra vill säga. Edfelt (2016 s. 71 – 72) beskriver också att utmaningar i den kommunikativa kompetensen kan leda till att barnet drar sig undan. Lundqvist et al. (2019) tar också upp det faktum att vissa barn döljer sin ensamhet eller känslan av utanförskap i en annan aktivitet för att verka upptagen. Vi tog upp ämnet i vår enkät och en majoritet svarade att det finns barn som själv väljer att inte delta i lek. Lundqvist et al. (2019) menar att det kan vara en försvarsmekanism som bör uppmärksammas av de vuxna, och det kan göras genom att observera interaktionen i leken. Här framkommer hur viktig den vuxnas roll som observatör är.

En annan exkluderingsfaktor som nämndes i vår undersökning var bristande eller outvecklad empatiförmåga. Pape (2016 s. 74) anser att för att kunna utveckla sociala färdigheter så krävs det att man får delta i social aktivitet. Även Erikson (Lillemyr 2013 s. 130 – 133) menar att leken är en faktor som hjälper att utveckla barnets identitet och en gynnsam lekutveckling stöder och stimulerar samspelsförmågor. Blir barnet exkluderat kan det leda till brister i utvecklingen av dessa förmågor. Pape (2016 s. 75 – 76) menar också att för barnets empatiutveckling anses vänskap ha en viktig betydelse och erfarenheter av inkluderande gemenskap med stödjande vuxna har en positiv inverkan på barnets empatiutveckling. Pramling Samuelsson & Sheridan (2006 s. 86 – 87) poängterar att en förutsättning för att leken ska få djup och kunna fortgå så krävs det att barnet kan följa sociala lekregler. Sociala lekregler innebär bland annat att behärska turtagning och kunna vänta på sin tur. I vår undersökning framkom att den vuxna behövs i leken även för att stöda barnen i dessa sociala regler, bland annat i att vänta på sin tur, kommunicera, växelverka och träna på kompisrelationer.

Lundström et al. (2022 s. 232) pratar i sin forskning kring tyst exklusion, det vill säga exklusion genom att ignorera eller försumma. Det framkommer även i vår undersökning att tyst exklusion förekommer, bland annat i form av att barn går bort från en lek då ett

annat barn vill komma med eller att man byter lek. En annan form av tyst exlusion som beskrivs i undersökningen är svårigheten med att komma med i en lek som redan är påbörjad. Som exempel nämns om barnet kommer sent till daghemmet och alla redan är upptagna i lekar. Detta fenomen beskriver även Lundström et al. i sin forskning, då sker exkluderingen via sociala och kommunikativa uttryck.

Vi ville synliggöra den vuxnas roll i leken och genom vår undersökning kan vi konstatera att den vuxna flexibelt pendlar mellan olika roller beroende på barnens behov. Pramling Samuelsson & Sheridan (2006 s. 87 – 88) menar att den vuxnas närvaro i leken ökar förutsättningarna för att leken ska vidareutvecklas samt vara fortgående. Den vuxna hjälper även att lösa konflikter och att inkludera andra barn. Skolforskningsinstitutet (2019 s. 10 – 11) lyfter fram tre olika roller den vuxna kan ha, regissör, deltagare eller observatör. Dessa forskningar stöder vårt undersökningsresultat som visar att de vuxna inom småbarnspedagogiken anammar alla dessa roller utgående från barnens behov.

Nyman (2018) påminner ändå om att det pedagogiska ansvaret ligger hos de vuxna, och genom sitt agerande kan den vuxna utnyttja barnets intressen för att ge förutsättningar och väcka intresse för leken. Leken som bygger på barnens intresse kan sedan genomsyra hela verksamheten. Vår undersökning visar även att det är viktigt att ta vara på barnets tankar och intressen. Linder (2021 s. 41 – 43) tar upp vilken betydelse vuxnas synsätt har på verksamheten. Har man fokus på ”här och nu” så ges barnen större möjlighet att vara delaktiga. Då kan lärmiljön formas enligt barnens intresse, och här betonar Linder att lyssnandet är ett centralt arbetssätt. Detta bekräftas även i vår undersökning, genom att känna barnens intressen kan lärmiljön flexibelt justeras. Som arbetssätt nämns även smågruppsverksamhet, då det är lättare att göra sin röst hörd i en mindre grupp. Ylikörkkö (2022) tangerar även detta i sin forskning, hen menar att det är lättare för den vuxna att se det enskilda barnet i en mindre grupp. Även Passmore & Hughes (2020) anser att ett lyhört och observerande förhållningssätt hjälper att observera det enskilda barnet i en grupp.

Våra forskningsfrågor som vi ville ha svar på var ”*Genom hurdant agerande kan den vuxna stöda barn till delaktighet i lek?*” och ”*Vilka faktorer begränsar barns delaktighet i lek?*”. Enligt vår undersökning har vi fått som svar att den vuxna kan stöda barn till

delaktighet genom att vara närvarande, att kunna läsa av situationer. Även vänlighet och diskussionsförmåga samt nolltolerans för okamratlighet anges som viktiga faktorer. Vår andra fråga, angående faktorer som begränsar barns delaktighet har vi också fått svar på. Som främsta faktorer nämns brister i språkliga förmågor, brister i social kompetens samt bristande eller outvecklad empatiförmåga. Vi anser att vi har fått svar på våra båda forskningsfrågor.

Glädjande i vår undersökning är det faktum att alla respondenter anser att de har de färdigheter samt verktyg som behövs för att stöda barns delaktighet i den fria leken. En annan intressant och glädjande aspekt som framkommer är att samtliga deltagare deltar i barns lek varje dag och upplever det som en bekväm del av arbetet. Våra respondenter var dessutom behöriga för sin tjänst och har jobbat länge inom småbarnspedagogiken, vilket vi anser ger ett mervärde för vår undersökning. Det som vi upplever beklagligt är att det finns barn som blir exkluderade ur lekgemenskapen, men det är ändå en liten tröst att de vuxna är medvetna om exkluderingen och därmed kan jobba med utmaningen.

Enligt tidigare forskning och resultatet av vår forskning så kan vi dra slutsatsen att vuxna bör uppmärksamma att brister i språkliga färdigheter kan leda till exklusion i leksituationer. Med tanke på detta så upplever vi att det vore viktigt att stöda språkutvecklingen i ett tidigt skede, likasom det är viktigt att vara en närvarande och lyhörd vuxen som ger stöd i sociala situationer och handleder i lekfärdigheter. Genom att vara lyhörd och sensitiv för sinnesstämningar kan den vuxna reagera och agera på situationer som kan leda till exklusion utan en vuxens ingripande. Med detta menar vi till exempel att kunna identifiera och reagera på tyst exklusion och ha mod att ingripa. För att kunna skapa en flexibel lärmiljö som gynnar barnen, stöder utvecklingen samt stärker färdigheter, krävs att de vuxna på riktigt känner barnen och vet deras intressen. Genom att ta fasta på barns egna intressen skapas också bättre förutsättningar för en fortgående och inkluderande lek. Den vuxna har även en viktig roll som exempel, det är viktigt att barn får exempel på olika handlingsmodeller för knepiga situationer, till exempel hur man hanterar/löser konflikter eller hur man tar med andra i leken.

8.2 Metoddiskussion

Vi är två skribenter och vi har fördelat arbetsuppgifterna jämlikt. Vi började med att fundera kring syfte och frågeställningar, därefter började vi söka efter tidigare forskning på databaserna. Vi valde båda ut vetenskapliga artiklar som tangerade vårt ämne och läste även varandras. Detta var en tidskrävande process. Därefter valde vi ut de relevanta och började bena ut den viktigaste informationen. Båda har varit lika engagerade i arbetet och vi har haft regelbunden kontakt, vi har diskuterat olika alternativ och möjligheter och vi har varit eniga om hur arbetet fördelas och hur slutprodukten ska se ut. I början av processen hade vi utmaningar med avgränsning av material, vi hittade mycket intressant och användbart och det var svårt att kunna avgränsa och plocka ut det mest relevanta för våra frågeställningar. Styrkan i att vara två skribenter visade sig i detta skede, eftersom det var en stor fördel att ha varandra att bolla tankar och idéer med.

Vi valde att göra en enkätstudie för att få svar på våra forskningsfrågor, i stället för exempelvis intervjuer, och därmed kändes det naturligt att använda oss av ett webbaserat frågeformulär som mätinstrument. Metodvalet baserade sig på strävan efter att få en djupare förståelse för eventuella exkluderingsfaktorer i samband med den fria leken, vilka hindrar barns delaktighet. Enkätstudie som metod var obekant för oss sedan tidigare. Detta har lett till att vi under processens gång lärt oss mycket nytt, bland annat hur frågorna bör utformas för att inte vara ledande eller kunna misstolkas. Efter att vi utformat våra enkätfrågor gjorde vi ett pilottest med några respondenter. Efter testet omformulerade vi vissa frågor för att de bättre skulle ge svar på våra forskningsfrågor.

Vi gjorde en innehållsanalys på de öppna frågorna och valde att presentera alla resultat skriftligt och inte ta med figurer och diagram. Hade vi fått fler svar anser vi att det skulle ha varit mer relevant att synliggöra svaren även genom grafer. På grund av få respondenter anser vi att diagram som anger procentenheter inte ger mervärde till vårt arbete, utan bättre redovisas i text. Genom att följa Jacobsens (2012) modell för en kvalitativ innehållsanalys av de öppna frågorna lyckades vi tematisera och kategorisera svaren för att sedan kunna sammanställa vårt resultat.

Fördelarna med en webbenkät är att den är smidig för respondenterna att besvara, kostnadsfri, vi fick svaren i realtid och kunde följa med då nya svar skickades in. Andra

fördelar som vi upplevde med webbenkäten var att svaren var lätta att sammanställa och analysera, mycket tack vare att frågorna kom i en logisk följd och vi fick välformulerade svar även på de öppna frågorna. Detta tyder på att frågorna inte har misstolkats. Enkätfrågorna byggdes upp utifrån vårt syfte och våra frågeställningar, vilket gör att vi har fått våra forskningsfrågor besvarade.

Nackdelar vi upplevde med vår valda metod var att vi inte så lätt kunde uppmuntra respondenter till att svara. I och med att vi ville erbjuda total anonymitet till respondenter så skickades enkäten ut av vår kontaktperson, hen vidarebefordrade även vårt påminnelsemej. Detta ledde även till en viss fördröjning av processen. Dessutom dök det upp nya frågor som vi skulle ha kunnat ställa i enkäten, efter att enkäten var utskickad. Vi kunde även ha avslutat enkäten med att ge respondenterna möjlighet att skriva ner övriga tankar och kommentarer, då skulle vi eventuellt ha fått mer värdefull information. Skulle vi däremot ha genomfört undersökningen genom intervjuer, skulle det ha varit möjligt att ställa tillägsfrågor eller omformulera frågor vid behov.

I vår undersökning deltog endast sju respondenter, även om vi hade hoppats på en högre svarsfrekvens. Den låga svarsfrekvensen kan vara en faktor som påverkar undersökningens validitet och reliabilitet negativt. Jämförbarheten och generaliserbarheten lider av den låga svarsfrekvensen. Vi anser ändå att svaren vi fick är användbara och pålitliga. Detta baserar vi på den information vi fick från våra bakgrundsfrågor, bland annat att våra respondenter har en lång och diger arbetserfarenhet, över 10 år i branschen, samt att de har behörighet för sin arbetsuppgift. Detta anser vi att ger en reliabilitet till svaren, trots att de antalsmässigt inte går att generalisera att gälla till exempel i alla svenskspråkiga daghem i huvudstadsregionen. Så här i efterhand kan vi tänka oss att om vi hade gjort en intervju med några personer, hade vi fått ungefär samma resultat men då med möjlighet att tillägga följdfrågor och på det sättet få fram andra aspekter. Vi hade från början tänkt att respondenterna skulle bestå av enbart personal som jobbar med barn i 3 – 5 års åldern, men genom uppdragsgivarens förslag utvidgade vi respondenterna till personal som även jobbar med andra åldersgrupper. Detta gav oss fler möjliga respondenter. Sammanfattningsvis kan nämnas att vår undersökning inte blev så omfattande som vi hade tänkt oss, men vi är tacksamma för de svar vi har fått.

Processen har varit lärorik, arbetsdryg och tidskrävande. Genom processen har vi lärt oss bland annat att analysera vetenskapliga artiklar, vilket var krävande i början. Forskningsmetoderna var också relativt obekanta för oss, så dem fick vi fördjupa oss i innan vi kunde välja metod för detta lärdomsprov. I efterhand har vi diskuterat kring om till exempel intervjuer skulle ha varit ett bättre metodalternativ, men vi anser ändå att den valda metoden lämpade sig bra för vårt syfte. Dock hade vi önskat fler svar för att få ett mer generaliserbart resultat. Resultaten vi fick är ändå ganska entydiga, så vi anser dem vara tillförlitliga för vår undersökning. Resultaten är även jämförbara med vår teoretiska referensram samt med den tidigare forskning vi presenterar.

8.3 Förslag på fortsatt forskning

I och med att det genom vår undersökning kom fram att brister i den språkliga utvecklingen är en primär orsak till exklusion från lek, så vore det intressant att forska vidare kring vilka åtgärder som specifikt skulle stöda den språkliga utvecklingen i den fria leken. Vi skulle också vara intresserade av att veta hur mycket tid som i snitt ges åt den fria leken i olika daghem, och på vilket sätt barn uppmuntras till fri lek och hur man stöder de barn som alltid väljer en annan aktivitet framför fri lek? Intressant vore också att forska kring om det finns skillnader i barns språkutveckling på daghem var de vuxna aktivt deltar i leken gentemot daghem där personalen inte är lika engagerade.

Källor

- Cederlund, C. & Berglund, S-T, 2017, *Socialpedagogik - pedagogiskt socialt arbete*, 2.uppl., Liber AB, Stockholm.
- Damgaard Warrer, S. & Broström, S., 2018, *Det vet vi om Barns lek och experimenterande verksamhet*, Studentlitteratur AB, Lund.
- Davidsson, S. & Juslin, E., 2016, *Det resursstarka barnet - resursförstärkande yrkespraxis för barn under skolåldern*, Yrkehögskolan Novia, Vasa. Tillgänglig: <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/106091/Davidsson-Juslin-Det-resursstarka-barnet.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Hämtad: 27.9.2022.
- Edfelt, D., 2016, *Utmaningar i förskolan, att förebygga problemskapande beteenden*, Gothia fortbildning.
- Forskningsetiska delegationen (TENK), 2021. *God vetenskaplig praxis (GVP)*. Tillgänglig: <https://tenk.fi/sv/forskningsfusk/god-vetenskaplig-praxis-gvp> Hämtad: 24.10.2022.
- FSKC, 2019. *Jag vill också vara med – Handbok för delaktighetsfrämjande processnätverk i arbete med barn och unga*. Tillgänglig: https://fskc.fi/Site/Data/2067/Files/Handbok_Delaktighet_FSKC_01_2019.pdf Hämtad: 11.10.2022.
- Henricson, M., 2012. *Vetenskaplig teori och metod – Från idé till examination inom omvårdnad*. Uppl. 1:7. Studentlitteratur AB.
- Hwang, P. & Nilsson, B., 2019. *Utvecklingspsykologi*, 4. utg., Natur & Kultur, Stockholm.
- Jacobsen, D. I., 2007. *Förståelse, beskrivning och förklaring – Introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. Studentlitteratur.
- Jacobsen, D. I., 2012. *Förståelse, beskrivning och förklaring – Introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. Uppl. 2:1. Studentlitteratur AB, Lund.
- Lag om småbarnspedagogik 540/2018. Tillgänglig: <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2018/20180540> Hämtad: 25.10.2022.
- Lehtinen, T. & Jakobsson Lundin, J., 2016. *Psykologi för klassrummet*. Lärarförlaget, Stockholm.
- Lillemyr, O. F., 2013. *Lek på allvar – en spännande utmaning*. Liber AB.
- Linder, L., 2021. *Pedagogisk miljö i tanke och handling*, 2.uppl. Lärarförlaget.

- Lundström, S., Donner, P. & Heikkilä, M., 2022. Children excluding other children from play through passive resistance by ignoring and neglecting. *Journal of Early Childhood Education Research*, 11 (2), s. 223 – 242. Tillgänglig: EBSCO Hämtad: 1.10.2022.
- Lundqvist, J., Westling Allodi, M. & Siljehag, E. 2019. Values and Needs of Children With or Without Special Educational Needs in Early School Years: A Study of Young Children's Views on What Matters to Them. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 63 (6) s. 951 – 967. Tillgänglig: EBSCO Hämtad: 17.9.2022
- Nationella centret för utbildningsutvärdering, 2020. *Småbarnspedagogikens kvalitet i vardagen – genomförandet av planer för småbarnspedagogik på daghem och inom familjedagvård*. Tillgänglig: https://karvi.fi/wp-content/uploads/2020/06/NCU_T1520.pdf Hämtad: 24.9.2022.
- Neergard, K., 2020. "The Heartbreak of Social Rejection": Young children's Expressions about How They Experience Rejection from Peers in ECEC. *Child Care in Practice*, 26 (3) s. 226 – 242. Tillgänglig: EBSCO <https://web-s-ebSCOhost-com.ezproxy.arcada.fi:2443/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=af43f24d-f1dc-454b-b750-3953b93e57f4%40redis> Hämtad: 17.9.2022.
- Noggle, AK & Stites, ML, 2018, 'Inclusion and Preschoolers Who Are Typically Developing: The Lived Experience', *Early Childhood Education Journal*, vol. 46, no. 5, pp. 511–522, Tillgänglig: EBSCO <https://search-ebSCOhost-com.ezproxy.arcada.fi:2443/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=130896755&site=ehost-live> Hämtad: 17.9.2022
- Nyman, H., 2018. *Miksi leikki?* Tillgänglig: <https://www.hannelandia.fi/leikki/> Hämtad: 2.10.2022.
- Pape, K., 2016. *Lekfullt samspel i förskolan*. Lärarförlaget, Stockholm.
- Passmore, A. H. & Hughes, M. T., 2020. Exploration of Play Behaviors in an Inclusive Preschool Setting. *Early Childhood Education Journal*, 49 (6) s. 1155 – 1164. Tillgänglig: EBSCO <https://web-s-ebSCOhost-com.ezproxy.arcada.fi:2443/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=abf4ca48-3683-4cbd-bed6-9b771cf201cc%40redis> Hämtad: 17.9.2022.
- Patel, R. & Davidson, B., 2019. *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 5:te uppl. Studentlitteratur AB, Lund.
- Pramling, N. & Wallerstedt C., 2019. Lekresponsiv undervisning – ett undervisningsbegrepp och en didaktik för förskolan. *Forskning om undervisning och lärande*, 7 (1), s.7 – 22. Tillgänglig: https://forskul.se/wp-content/uploads/2019/03/ForskuL_vol7_nr1_2019_s7-22.pdf Hämtad: 1.10.2022.
- Pramling Samuelsson, I. & Sheridan, S., 2006, *Lärandets grogrund*, 2.uppl., Studentlitteratur AB, Lund.

- Samuelsson, R., 2021, *Guidad lek i förskolan - Språkutveckling mellan undervisning och lek*, Studentlitteratur AB, Lund.
- Skolforskningsinstitutet, 2019. *Att genom lek stödja och stimulera barns sociala förmågor – undervisning i förskolan*. Skolforskningsinstitutet, Solna. Tillgänglig: https://www.skolfi.se/wp-content/uploads/2019/02/Att_Genom_Lek_fullst%C3%A4ndig-rapport_afil.pdf Hämtad: 2.10.2022.
- Talentia, 2022. *Varhaiskasvatuksen sosionomi*. Tillgänglig: <https://www.talentia.fi/nain-vaikutamme/talentia-vaikuttaa-varhaiskasvatuksessa/varhaiskasvatuksen-sosionomin-tehtavakuva/> Hämtad: 21.3.2023
- Utbildningsstyrelsen, 2022. *Grunderna för planen för småbarnspedagogik 2022*. Tillgänglig: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Grunderna_for_planen_for_smabarnspedagogik_2022_0.pdf Hämtad: 23.9.2022.
- Ylikörkkö, E-M., 2022, Lapsen osallisuuden tilan muutoutuminen lapsen ja opettajan välisissä kohtaamisissa, *Journal of Early Childhood Education Research*, Volume 11, s. 72–98, Tillgänglig: <https://journal.fi/jecer/article/view/115435> Hämtad: 17.9.2022
- Åberg, A. & Lenz Taguchi, H., 2007. *Lyssnandets pedagogik - etik och demokrati i pedagogiskt arbete*. Liber AB.

Bilagor

Bilaga 1 Anhållan om forskningslov

XXXX / Verksamhetschef XXXX.

Våra namn är Micaela Nordström och Nina Nordström och vi studerar vid Yrkeshögskolan Arcada till socionomer. Vi anhåller om lov att utföra en enkätundersökning bland personalen inom XXXX daghem. Lärdomsprovet handlar om utmaningar, möjligheter och den vuxnas roll i lekmiljön, samt en lekmiljö som främjar delaktighet.

Syftet med vårt lärdomsprov är att synliggöra den vuxnas roll i leken samt faktorer som påverkar barns delaktighet i lek. Vi vill också sträva till att skapa en mer inkluderande lekmiljö på daghem genom att lyfta fram faktorer som de vuxna behöver uppmärksamma i leksituationer så att alla barn har möjlighet att vara delaktiga.

Vår forskning skulle genomföras som en enkätundersökning som skickas ut per e-post som webbenkät till personal som jobbar i barngruppen med 3 – 5 åringar inom XXXX daghem. Enkäten är på svenska och den innehåller både slutna- och öppna frågor. Det är frivilligt att delta i enkäten och respondenterna förblir anonyma. Väljer man att inte svara på någon enskild fråga respekteras detta. All information behandlas konfidentiellt och används endast för detta lärdomsprov.

Då respondenterna har svarat på enkäten analyserar vi svaren och sammanställer ett resultat som senare går att läsa i vårt lärdomsprov. Vi sammanställer resultaten på våren 2023, och strävar även till att lärdomsprovet kommer att bli färdigt under våren 2023.

Helsingfors den 29.11.2022,

Micaela Nordström (e-post: [xxxx](#))

Nina Nordström (e-post: [xxxx](#))

Vår handledare för lärdomsprovet är Eva Edgren. Hon är anträffbar per e-post ([xxxx](#))

Bilaga 2 Följebrev

Bästa föreståndare och personal på XXXX daghem

Våra namn är Micaela Nordström och Nina Nordström och vi studerar vid Yrkeshögskolan Arcada till socionomer. Vi håller på att skriva vårt lärdomsprov vars syfte är att synliggöra den vuxnas roll i leken samt faktorer som påverkar barns delaktighet i lek. Vi vill också sträva till att skapa en mer inkluderande lekmiljö på daghem genom att lyfta fram faktorer som de vuxna behöver uppmärksamma i leksituationer så att alla barn har möjlighet att vara delaktiga.

För att få en bild av hur de vuxna kan stöda barns delaktighet i lek, hur man skapar en inkluderande lekmiljö och hur man ser på den vuxnas roll i leken och i lekmiljön, skulle vi behöva frivilliga pedagoger som ställer upp och svarar anonymt på vår enkät. Det är som sagt frivilligt att svara på enkäten och respondenterna förblir anonyma. Vi är tack-samma för alla svar vi får och man är inte tvungen att svara på samtliga frågor. Enkäten innehåller både öppna och slutna frågor. Att svara på enkäten beräknas ta ca 10 – 15 min. All information behandlas konfidentiellt och används endast för detta lärdomsprov. Forskningslov har ansökts och beviljats.

För att svara på enkäten, klicka på denna länk:

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSc26C17ucBkgTeJz-nAR3ZmHSRsVXMsZQC8-nvuYcFkiiBZW_g/viewform?usp=sf_link Enkäten är öppen t.o.m. den 05.02.2023.

Av svaren sammanställer vi ett resultat över vilka faktorer som är viktiga att ta i beaktandet då man planerar och förverkligar en inkluderande lekmiljö, hur den vuxnas roll ser ut samt hur man kan stöda barns delaktighet. Som handledande lärare för detta lärdomsprov fungerar Eva Edgren.

Med vänliga hälsningar,

Micaela Nordström och Nina Nordström

Bilaga 3 Enkät

ENKÄT

Bakgrund

I vilken position jobbar du för tillfället?

- ☐ Lärare inom småbarnspedagogik
- ☐ Socionom inom småbarnspedagogik
- ☐ Barnskötare inom småbarnspedagogik

Har du behörighet för tjänsten?

- ☐ ja
- ☐ nej

Hur länge har du jobbat inom småbarnspedagogik?

- ☐ <1år
- ☐ 1-5år
- ☐ 5-10år
- ☐ >10år

Jobbar du för tillfället med 3–5-åringar?

- ☐ ja
- ☐ nej

Den vuxnas deltagande i den fria leken

Vilken är din roll i leken vanligtvis?

- ☐ lekledare
- ☐ medlekare
- ☐ observatör
- ☐ medlare
- ☐ annat

Om du svarade annat på föregående fråga, beskriv gärna här vilken roll du har

Hur ofta deltar du i barnens lek?

- ☐ dagligen
- ☐ några gånger i veckan

- ☐ mer sällan
- ☐ vet ej

Hur förhåller du dig till att delta i lek?

- ☐ bekvämt
- ☐ obekvämt
- ☐ har ingen åsikt

Deltagandet i lek sker oftare:

- ☐ ute
- ☐ inne
- ☐ ute och inne lika ofta

Deltagandet i lek sker oftare utifrån: (flervalsfråga)

- ☐ eget initiativ
- ☐ barnens önskemål
- ☐ barnens behov
- ☐ förmannens krav
- ☐ kollegers rekommendation

Är den vuxnas deltagande i den fria leken inplanerat i verksamheten?

- ☐ ja
- ☐ nej
- ☐ ibland

Vilka/vilken är de/den primära orsakerna/orsaken till att du deltar i lek? Beskriv gärna olika situationer och orsaker. (öppen fråga)

Barns deltagande i den fria leken

Med hurdant agerande kan du som vuxen stöda ett barn till delaktighet i lek?
(ex. arbetssätt/verktyg/hjälpmedel/situationer) (öppen fråga)

Vilka faktorer anser du att begränsar barns delaktighet i den fria leken? (flervalsfråga)

- ☐ språkliga/kommunikativa utmaningar
- ☐ brister i den sociala kompetensen

- brist på empati
- motoriska utmaningar
- andra faktorer

Om du svarade andra faktorer på föregående fråga, skriv ditt svar här:

Upplever du att du har de färdigheter/ verktyg som krävs för att stöda barns delaktighet i den fria leken?

- ☐ ja
- ☐ nej

Om du svarade nej på föregående fråga, vad saknar du?

Upplever du att det finns barn som är utanför lekgemenskapen i samband med den fria leken på det daghem du jobbar?

- ☐ ja
- ☐ nej
- ☐ vet ej

Vilka former av exkludering i den fria leken har du stött på? Beskriv gärna situationer du stött på. (öppen fråga)

Vilken/vilka är orsaken/orsakerna till exkludering i samband med den fria leken? (flervalsfråga)

- eget val
- kompisarna exkluderar
- brist på lekfärdigheter
- brist på kompisar
- brister i sociala färdigheter
- brister i språkliga färdigheter
- brister i motoriska färdigheter
- annat

Ifall du svarade annat på föregående fråga, skriv ditt svar här: